

BAYRÂMÎ-MELÂMÎ BİR ŞÂİR: HÂŞİMÎ EMÎR OSMAN EFENDİ*

Nesrin SOFUOĞLU**

ÖZET

Bu çalışmada, Hâşimî Emîr Osman Efendi (918-1513/1003-1595)'nin hayatı, tarikati, eserleri, tasavvufî ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilecektir.

Mutasavvıf-şair Hâşimî (Saçlı Emîr) Osman Efendi OnAltıncı yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yetişen büyük şahsiyetlerden birisidir. Bayramî-Melâmî şeyhi olan Hâşimî, bir mutasavvıf-şair olarak kendi döneminde önemli roller üstlenmiştir. Emîr Osman Efendi "Hâşimî" mahlasıyla yazdığı şiirlerinde melâmet neşvesini işlemiştir.

Literatürde Hâşimî Emîr Osman Efendi ile isimleri karışan bazı şahısların varlığı söz konusudur. Bu kişiler şairimiz ile aynı unvan, lâkap ve mahlasları kullanmışlardır. Dolayısıyla çağdaş araştırmacılar da bu karışıklıktan etkilenmiştir. İşte bu çalışmada bahse konu karışıklıklar birinci elden kaynaklar yardımıyla giderilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Haşimi, Bayrâmî, Melâmî, Tasavvuf

A BAJRAMI-MELAMI POET: HASHEMI EMIR OSMAN EFENDI

ABSTRACT

In this study, will be given some information about Hashemi Emir Osman Effendi's life, his religious sects, works and his mystical and literary personalities.

Sufi-poet-Hashemi (Sacli Emir) Osman Efendi (918-1513/1003-1595) is one of the great personalities that grows in the lands of the Ottoman Empire in the Sixteenth century. He is a Sheikh of Bajrami-Melami order and He also, as a Sufi-poet, played some important roles in his period. Emîr Osman Efendi used the pseudonym "Hashemi" in his poems and focused on the "Melamet" doctrine.

* Bu makale, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Târîhi ve Sanatları Bölümü Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak 2004 yılında yapılmış olan "Hâşimî Emîr Osman Efendi Dîvançesi (Metin-Muhtevâ-Tahlil)" isimli çalışmadan istifade edilerek hazırlanmıştır.

** Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı.

In the literature, there are some persons who confused their names with Hasemi Emir Osman Efendi. These people was used with the same title, nickname, and the pseudonym as Him. Thus, modern researchers are also affected by this confusion. In this study, this confusion will be resolved with the help of first-hand sources.

Keywords: Literature, Hashemi, Bajramî, Melâmî, Sufism

I- GİRİŞ

Bilindiği gibi Türk milleti hayli zengin bir edebiyât kültürüne sahiptir. Hem İslâm'dan önce hem de İslâm'ı kabûl ettikten sonra bu alanda önemli yapıtlar ortaya koymuştur. Özellikle İslâm etkisinde gelişen edebiyât türleri açısından dikkat çekicidir. Bu türlerin en başında İslamiyet'in de etkisiyle bir yönüyle Divân Edebiyatına yaklaşan diğer yönüyle Halk Edebiyatına benzeyen Türk Tasavvuf Edebiyatı gelir. Bu edebî tür aynı zamanda Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı, Dini Tasavvufi Türk Edebiyatı ve Tasavvufî Türk Edebiyatı gibi isimlerle de anılmaktadır.¹

Bu alanda verilen eserlerde halka ahlâkî konular, dînî tasavvufî mesajlar ve tarikat erkânı gibi konular ulaştırılmak istenmiştir. En meşhur temsilcileri şüphesiz Türkistan'da Ahmet Yesevî ile Anadolu'da Yunus Emre'dir. Ayrıca Hacı Bektaş- ı Veli, Hacı Bayram- ı Veli, Ahmed Sarbân, Ârifî, Arşî, Azmi Baba, Gülşenî, Kaygusuz (Vizeli Alaaddin), Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi, Sunullah Gaybî, Hâşimî (Saçlı Emir) Osman Efendi,²

¹ Bu isimlendirmeler için Bkz.: Abdurrahman Güzel, "Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", *Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB)*, Eskişehir 2013, ss. 517-522; A. Azmi Bilgin, "Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı", *İlmî Araştırmalar*, 1995, sayı: 1, ss. 61-82; aynı müe., "Tekke Edebiyatı Adlandırması Üzerine", *İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, s.40, İstanbul 2009, ss. 21-34; İsmail Güleç, "Tekke Edebiyatı mı, Türk Tasavvuf Edebiyatı mı?", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 Mayıs 2009, ss. 205-218.

² Hâşimî hakkında bkz.: Hâşimî, *Tarikat-nâme*, İst. Bel. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmalar Bl. nr: 797, vr. 1a; Hâşimî, **a.g.e.**, Sly. Ktp. H. Hüsnü Paşa Bl. nr: 758, vr. 1a; Sarı Abdullâh Efendi, *Cevheretü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye*, Sly. Ktp. Fatih Bl. nr. 254, vr.134a; aynı mlf., *Semerâtü'l-Fuâd (Gönül Meyveleri)*, (Haz. Yakup Kenan Necef-zâde), İstanbul 1967, ss.150-151; Ali Âli, *Tuhfetü'l-Mücâhidîn ve Behcetü'z-Zâkirîn*, Nuru Osmâniye Ktp. nr: 2293, (4. rükun) vr. 505a-506b; Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi, *Risâletü'ş-Şerife el-mersûmûn fi't-tarikati'l-Bayrâmiyeti'l-âliyyeti'l-Melâmiye*, Süleymaniye Ktp. Nafiz Paşa Bl. nr. 1164, yk. 29a-29b; aynı mlf., *Mecelletü'n-Nisâb*, Ankara 2000, (Tıpkıbasım), vr. 345b; Mehmed Ali Aynî, *Hacı Bayrâm Velî*, İstanbul 1343, ss. 1-149; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, İstanbul 1951, I, 657; Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, (Haz. Fahri Ç. Derin-Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 412; Nev'i-zâde Atâî, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeylleri-Hadâiku'l-Hakâyık fi-Tekmilîş-Şakâik*, (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s. 463; Sâdık Vicdânî, *Tarikatler ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı 'Alîyye)*, (Haz. İrfan Gündüz), İstanbul 1995, s.39; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmâni*, (Haz. Ali Aktan, Abdülkadir

Merkez Efendi, Pir Sultan Abdal, Sümbül Sinân, Şemseddin Sivasî, Ümmî Sinân gibi şahsiyetler de bu sahada kendilerinden hayli söz ettirmişlerdir.³

XVI. yy.da her yönden klâsik çağını yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nun yetiştirdiği büyük şahsiyetlerden birisi de mutasavvıf-şair, aynı zamanda Bayrâmî-Melâmî şeyhi Hâşimî Emîr Osman Efendi (918-1513/1003-1595)'dir. O devrinin dînî-tasavvufî ortamında önemli diyebileceğimiz birtakım roller üstlenmiştir. Biz de Hâşimî Emîr Osman Efendi'nin hayatı, eserleri, dînî-tasavvufî fikirleri ile edebî kişiliğini konu edinen bu mütevazı çalışmamızı ilim âlemiyle paylaşmak istiyoruz.

II- TARİHİ-TASAVVUFİ ARKAPLAN

Moğol İstilâsı öncesinde ve sırasında vuku bulan göç dalgaları ile birlikte, Mâverâünnehir, Hârezm, Horasan ve Azerbaycan bölgesi ile Mısır, Suriye ve Irak üzerinden farklı nitelikteki dînî-tasavvufî cereyanlar ve temsilcileri de Anadolu'ya gelmiştir. O dönemin tarihsel ortamında oynadıkları rolden dolayı daha sonraları “Kolonizatör Türk dervişleri” diye adlandırılan Horasan erenlerinin, genellikle “Heterodoks” tabir edilen İslâm anlayışları yeni kitlelerin teşekkülünde etkilidir.⁴ Abdalân-ı Rûm da denen, aynı zamanda birer savaşçı olan bu şeyhler Şii-Bâtini ve hatta Hurufî temayülü bulunan halk İslâm'ı, popüler İslâm ve tekke İslâm'ı diye de anılan dînî-tasavvufî bir teşekkül meydana getirmiştir. Yesevî kültürüne dayanan Yesevîlik, onu da içine alan Haydârilik; Baba İlyas kültürüne dayalı Vefâilik (Ahmedîlik) ve daha sonra Bektâşîlik ile Bayrâmîlik bu zümrelere aittir.

Yuvalı, Mustafa Keskin), İstanbul 1996, III, 481; Mahmûd Cemâleddin Hulvî, *Lemezât-ı Hulviye ez-Lemezât-ı Ulviye*, (Haz. Mehmet Serhan), İstanbul 1993, ss. 591-593; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), İstanbul 2006, II, 533-541; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. Mustafa Tatçı; Cemal Kurnaz), Ankara 2000, I, 188; Mehmed Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî (Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri)*, (Haz. Cemal Kurnaz; Mustafa Tatçı), Ankara 2001, II, 1194-1195; Ayvansarâyî Hüseyin Efendi ve diğerleri, *Hadikatü'l-Cevâ mi'-(İstanbul Câmileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar)*, (Haz. Ahmet Nezih Galitekin), Ankara 2001, s. 413; Mehmed Nazmi Efendi, *Hediyetü'l-İhvân (Osmanlılarda Tasavvufî Hayat)*, (Haz. Osman Türer), İstanbul 2005, ss. 455-457; Abdülbâki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1992 (Tıpkı Basım), s. 69; aynı mlf., *Kaygusuz Vizeli Alâeddin (Melâmî Edebiyatı Metinleri-I)*, İstanbul 1932, s. 12-13; S. Nüzhet Ergün, *Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1938, ss. 220-221; V. Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1955, s. 218; Âlim Yıldız, *Sivaslı Şâirler Antolojisi*, İstanbul 2003, ss. 57-59.

³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Divan Şiiri XV-XVI. Yüzyıllar*, İstanbul 1954; E.J.W. Gibb (terc. Ali Çavuşoğlu), *Osmanlı Şiir Tarihi*, Ankara 1999, III, 14-124; Âmil Çelebioğlu, *Kânûnî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul 1994; Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1999, s.137-172.

⁴ Bu konu geniş bilgi için: M. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, İstanbul 1959; V. Lütflü Barkan, “Kolonizatör Türk Dervişleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. II (1942), ss. 279-304.

Beylikler döneminden itibaren, özellikle kuruluş dönemlerinde bu şahıslarla daima yan yana duran ve onları sürekli himâye altında bulduran Osmanlı sultanları, yükseliş döneminden itibaren devlet teşekkülünün değişmesi ve gelişmesiyle birlikte daha çok Sünnî-İslâm anlayışını temsil eden, genellikle yüksek zümre ve medrese çevrelerinde taraftar bulan, Mevlevîlik, Halvetîlik, Rufâîlik, Nakşibendîlik gibi tarikatlarını arkasına almıştır. Sünnî-İslâm devleti şeklinde teşekkül ettirdiği şeriat sistemi ve bu sisteme bağlı çıkardığı fetvalar için bu tarikatları kendisine mesnet edinmiştir. Bu durum medrese-halk İslâm'ı arasında bir gerilim yaratmış, Şiilik ve Batınîliğe şiddetle karşı çıkan Sünnî-Osmanlı'nın, Bayrâmî-Melâmîleri, Bektâşîlik, Râfizîlik, Hurûfîlik ve Gülşenîlik gibi zümreler üzerinde baskıcı bir tutum sergilenmesine neden olmuştur⁵.

Özellikle, Şeyh Bedreddin, Şahkulu, Celâlî İsyanları⁶ gibi pek çok dinî-sosyal hareketlerden⁷ sonra bu tutum daha şiddetli bir hal almıştır. Şeriata aykırı fiilleri ve Sünnî-İslâm inancını tehdit ettikleri gerekçesi ile “*zındık ve mülhid*” ilan edilen, İsmâil Ma‘şukî ve Hamza Bâli'nin⁸ pek çok müridiyle birlikte idam edilmesi bu gerilimin hat safhaya ulaşmasında etkili olmuştur. Bu olayların ardından özellikle Hamzavîler şeklinde anılmaya başlanan Bayrâmî-Melâmîleri olmak üzere taraftar sayısı artan, ilgi uyandıran tarikat şeyhleri devletin bütünlüğünün korunması hususunda bir tehdit unsuru olarak kabûl edilmiş, sıkı takibat altında tutulmuşlar, zaman zaman haklarında tutuklama, hatta idam kararları çıkarılanlar olmuştur.

Bu durumda bu kişiler kurtuluşu devletin destekçisi konumunda olan başta Halvetîlik, Mevlevîlik, Rufâîlik gibi Sünnî inancına bağlı tarikat şeyhlerine intisap etmekte bulmuşlardır. Şeyh Gazanfer, Hâşimî Emîr Osman Efendi ve yine aynı silsileden gelen Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi (999/1591) de aynı akıbeta uğrayanlardandır⁹.

⁵ Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, “Din ve Düşünce”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1999, I, 109-137.

⁶ Celâlî İsyanları ile ilgili olarak: Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul 1984, IV, 1168-1169.

⁷ Osmanlı'da dinî-sosyal hareketler ve devlet, ulemâ, meşâyih ilişkileri ile ilgili olarak: Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.m.*, ss. 139-158; aynı mlf., *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1999; aynı mlf., “Kânûnî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmî Düşüncesine Karşı Bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmâil Ma‘şukî”, *Osmanlı Araştırmaları*, X (1990), ss. 49-58; Ekrem Işın, “İsmail Ma‘şukî”, *Dünden Bugüne İslam Ansk. (DBİA)*, IV, 214-215, Reşat Öngören, *Osmanlı'da Tasavvuf -Anadolu'da Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI)-*, İstanbul 2000, ss. 286-298.

⁸ Hamza Bâli ve Hamzavîlik ile ilgili olarak: Nihat Azamat, “Hamza Bâli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansk. (DİA)*, XV, 503-505.

⁹ Bkz. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, II, 585-587; Süleyman Gökbulut, *Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi'nin Vahdet-nâme/Usûl-i Muhakkikîn'i Işığında Tasavvufî Görüşleri -İnceleme ve Metin-*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2003, ss. 17-24; aynı mlf., “Oğlan Şeyh

III- HÂŞİMÎ EMİR OSMAN EFENDİ'NİN HAYATI

A- Doğumu, Adı, Mahlası ve Lâkapları

Hâşimî Emîr Osman Efendi'den Sarı Abdullâh Efendi, *Semerâtü'l-Fuâd*, *Cevheretü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye*, Ali Âlî, *Tuhfetü'l-Mücâhidîn ve Behcetü'z-Zâkirîn*, Hâşimî Emîr Osman Efendi, *Tarîkat-nâme*, Müstakim-zâde Süleymân, *Risâle-i Melâmiye-i Bayrâmiye*, *Mecelltü'n-Nisâb*, Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn*, Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, *Hadikatü'l-Cevâmî'*; Atâî, *Şakâik-i Nu'mâniye ve Zeyilleri-Hadâiku'l-Hakâyık fi-Tekmilî's-Şakâ'ik*; Sâdık Vicdânî, *Tomâr-ı Turûk-ı Aliye*; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, *Dîvânçe-i Hâşimî*, Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*; Cemâleddin Hulvî, *Lemezât-ı Hulvî*; Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*; Mehmed Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* gibi eserler haber vermektedir¹⁰. Bunlardan başka Aynî'nin *Hacı Bayrâm-ı Vefî*, Gölpınarlı'nın *Melâmilik ve Melâmiler*, Kaygusuz Vizeli Alâeddin (*Melâmî Edebiyatı Metinleri-I*), *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* gibi eserlerinin yanı sıra, antolojilerde de Hâşimî'ye ait bilgiler bulunmaktadır. Yukarıda verilen kaynaklar arasında, onun hakkında en geniş bilgiyi tasavvufa ya da bizzat Melâmiye-Bayrâmîleri'ne ait eserler vermektedir.

Asıl adı Osman olan Hâşimî 919/1513 tarihinde Sivas'ta doğmuştur. Babası Mehmed Sivâsî adında bir zattır¹¹. Şeyh Hulvî'nin *Lemezât*'ındaki: "...sahîhu'n-neseb ve sâdât-ı kirâmın zübdesi ve evlâd-ı fihâm-ı Âl-i 'abâ'nun güzîdesi ve bu târife-i celîlenün pesen-dîdesidü." ve Mehmed Süreyyâ'nın *Dîvânçe*'sindeki "...seyyid-i âlî-makâm, annesi Haydar-ı Kerrâr cedd-i büzürg-vârım, dad-res-i feryâd ü zârım efendim

İbrahim Efendi ve Bazı Tasavvufî Görüşleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 11, sayı: 22, ss. 253-280.

¹⁰ Sarı Abdullâh Efendi, *a.g.e.*, bk. 134a; Ali Âlî, *a.g.e.*, bk. 505a-506b; Müstakim-zâde Süleyman, *Risâletü's-Şerife el-mersûmûn fi't-tarîkati'l-Bayrâmiyeti'l-âliyyeti'l-Melâmiye*, Süleymaniye Ktp. Nafiz Paşa Bl. nr. 1164, bk. 29a-29b; aynı mlf., *Mecelltü'n-Nisâb*, Ankara 2000, (Tıpkıbasım), bk. 345b; Hâşimî, *Tarîkat-nâme*, İst. Bel. Ktp. Osman Ergin Yazmalar Bl. nr. 797, bk. 1a; Hâşimî, *a.g.e.*, Sly. Ktp. H. Hüsnü Paşa Bl. nr. 758, bk. 1a; Bağdatlı İsmâil Paşa, *a.g.e.*, I, 657; Sarı Abdullâh, *Semerâtü'l-Fuâd*, s.150-151; Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, (Haz. Fahri Ç. Derin-Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 412; Nev'i-zâde Atâî, *a.g.e.*, s. 463; Sâdık Vicdânî, *a.g.e.*, s.39; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, (Haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin), İstanbul 1996, III, 481; Mahmûd Cemâleddin Hulvî, *a.g.e.*, ss. 591-593; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, ss. 571-580; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. Mustafa Tatçı; Cemal Kurnaz), Ankara 2000, I, 188; Mehmed Nâil Tuman, *a.g.e.*, II, 1194-1195; Ayvansarâyî Hüseyin Efendi ve diğerleri, *Hadikatü'l-Cevâmî'-(İstanbul Câmileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar)*, (Haz. Ahmet Nezih Galitekin), Ankara 2001, s. 413.

¹¹ Bağdatlı İsmâil Paşa, *a.g.e.*, I, 657.

*hazretleri...*¹² şeklindeki ifadelerden anlaşıldığına göre, annesi tarafından seyittir. Bu nedenle “*seyyid*” ve “*emîr*”¹³ lâkabıyla anılmıştır.

Bu lâkaplardan dolayı kaynaklar ondan; Seyyid Osman Hâşimî¹⁴, Seyyid Osman Efendi Hâşimî¹⁵, Seyyid Osman Efendi¹⁶, Hâşimî Emîr Osman Efendi¹⁷, eş-Şeyh Seyyid Osman Efendi¹⁸, Şeyh Seyyid Osman veya Emîr Osman¹⁹ olarak bahsetmiştir.

Ayrıca Hâşimî Emîr Osman Efendi’ye, Acem seyitleri gibi saçlarını uzattığı için de Saçlı Emîr veya Saçlı Emîr Efendi denmiştir. Kaynaklarda “*Saçlı*” lâkabıyla anılan şahıslar vardır: ilki Seyyid Osman Hâşimî Tekkesi şeyhi Seyyid Mehmed Efendi (Saçlı) (1145-1732); ikincisi Tebriz kadısı Saçlı Emîr-zâde Abdülevvel ile oğlu (Saçlı Emîr, Emîr Gîsûdâr) Muhyiddin Mehmed Efendi (963-1556)’lerdir²⁰.

Hâşimî Emîr Osman Efendi Kasım Paşa’da kendi adına bina ettirdiği tekkesinden dolayı da Kasım Paşalı Emîr Efendi veya Kasım Paşalı Seyyid Osman olarak da anılmıştır.

Bunlardan başka, kendisinden Hâşimî Hazretleri, Emîr Efendi ve Emîr Sultan olarak da bahsedildiği olmuştur. Efendi olarak anılması ise onun medrese tahsilgördüğü için edindiği bir unvandır.

¹² Mehmed Süreyyâ, *Dîvançe-i Hâşimî Emîr Osman Efendi*, İstanbul 1329, s. 11.

¹³ “Şeyh Emîr Sikkîni’nin Bıçakçı Ömer Dede’likten (Emîr Sikkîni) oluşunu açıklayan sözlerimizde görüldüğü gibi Seyyid yerine Emîr ve bunun da yanlışlıkla “umûr” denilmesine, işte bu kitaba âit isimler arasında rastladık. Bu Seyyid Osman Efendi’ye Umûr Efendi denilir, Emîr Efendi yazılırdı”. Sâdık Vicdânî, *a.g.e.*, s.39.

¹⁴ Müstakim-zâde, *a.g.e.*, yk.31a.

¹⁵ Hâşimî Emîr Osman, *Tarîkat-nâme*, Sly.Ktp. H. Hüsnü Paşa Bl. nr: 758, yk.1a.

¹⁶ Sarı Abdullâh Efendi, *Cevheretü’l-Bidâye ve Dürretü’n-Nihâye*, yk. 134a.

¹⁷ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 188.

¹⁸ Sâdık Vicdânî, *a.g.e.*, s.39.

¹⁹ Ali Âli, *a.g.e.*, yk. 505a-506b.

²⁰ Kaynaklarda Hâşimî Emîr Osman Efendi’den başka “Saçlı” lâkabıyla anılan şahıslar vardır: “Seyyid Mehmed Efendi (Saçlı): Seyyid Osman Hâşimî Tekkesi Şeyhi olup, 1145 (M. 1732)’de irthâl eyledi. Okmeydanı’nda metfündür.” Bkz. M. Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, IV/I, 268. “(Saçlı Emîr, Emîr Gîsûdâr) Muhyiddin Mehmed Efendi, v. 963 (M. 1556). Saçlı Emîr-zâde Abdülevvel mahdûmudur. Pederi Tebriz kadısı idi. Asr-ı Sultan Bayezit Sâni’de İran’dan muhâceret idüp müderris Siroz ve sâireye kadı oldu. Sonra Sahn müderrisi ba’dehû Halep ve Şam kadısı oldu, 958 (M. 1515)’de İstanbul kadısı oldu, 952 (M. 1555)’de tekâüt edildi.” Bkz. M. Süreyyâ, *a.g.e.*, IV/I, 410.

Tarîkat şeyhi ve aynı zamanda bir mutasavvıf-şair olan Emîr Osman Efendi, tasavvufî görüşlerini yaymak amacı ile söylediği şiirlerinde Hz. Peygamber soyundan olması hasebiyle “*Hâşimî*” mahlasını kullanmıştır²¹.

Hâşimî Emîr Osman Efendi, almış olduğu bu lâkap ve unvanlardan dolayı kaynaklarda farklı isimlerle zikredilmiş, seçmiş olduğu bu mahlas dolayısı ile de diğer şairlerle karıştırılmıştır²².

Bilindiği gibi edebiyatımızda şairler, şiirlerini söylerken “*mahlas*” denilen takma adları kullanmışlardır. Bu mahlasları seçerken; kendi isimlerini kullananlar olduğu gibi, bazen mizacına uygun bir sıfatı tercih edenler ya da bağlı buldukları nesebe, doğdukları yere vs. göre mahlasını belirleyenler olmuştur. Hâşimî de bu şairlerdendir. Anne tarafından Seyyid olan Emîr Osman Efendi de bu nedenle Hâşimî mahlasını tercih etmiştir.

Edebiyât tarihimizde sıkça rastlanan bir hâdise de; aynı mahlası birden fazla şairin tercih etmesi durumudur. İşte bu nedenle bazı şairler, şiirlerinin başkalarınınkini ile karışmasından endişe ettikleri için mahlaslarını değiştirmek durumunda kalmışlardır. Ancak bunu yapmayan şairler ne yazık ki, genellikle bu akıbete uğramaktan kendilerini kurtaramamışlardır. Hâşimî Emîr Osman Efendi de bu şairlerdendir. Edebiyât tarihimize ait tanıtılan kaynaklardan hareketle, Hâşimî’den bahseden ya da edebileceğini düşündüğümüz bütün eserlere ulaşmaya çalıştık. Neticede bazı şiir mecmualarında, şura tezkirelerinde ve biyografi türü eserlerde²³ zikredilen Hâşimî mahlaslı şairin yalnızca Hâşimî Emîr Osman Efendi olmadığını²⁴

²¹ Harun Tolasa, *Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine göre 16.yy.’da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, İzmir 1983, I, 239-244. *DİA*, Hâşimî maddesinde; “Tarîkat silsilesi hakkında kaleme aldığı “Sevdiğim” redifli manzumesindeki “Nesli pâk-ı Mustafâ vü Murtaẓadır Hâşimî” mısraından hareketle Hâşimî’nin bu lakaplarla anıldığını ve Hâşimî mahlasını kullandığını belirtir.” Yaptığımız tetkiklerle bu manzumenin asıl sahibinin Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz. (Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba, *Divan*, Sly. Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl. nr. 3299, yk. 45-46a; Hâşimî Emîr Osman, *Tarîkat-nâme*, Sly. Ktp. H. Hüsnü Paşa Bl. nr. 758, yk. 38b).

²² Bkz. Mustafa Uzun, “*Hâşimî Emîr Osman Efendi*”, *DİA*, XVI, 411-412.

²³ Bkz. Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1998, I. Bu eserde, tezkireler, mecmualar ve biyografiler tanıtılırken, eserlerin bünyesinde hakkında bilgi bulunan şâirlerin yalnızca mahlasları zikredilmiştir. Dolayısı ile aynı mahlasa sahip olan şâirlerden, özellikle de yaşadıkları dönemler aynı ise, hangisinin kastedildiği anlaşılamamaktadır.

²⁴ Bkz. Âşık Çelebi, *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*, Sly. Ktp. Pertev Paşa Bl. nr: 440; Sâdikî, *Mecma’ü’l-Havâs*, İSAM, Ktp. Genel, nr: 18718; Riyâzî, *Riyâzû’ş-Şua’râ*, Sly. Ktp. Esad Ef. Bl. nr: 3871; Kaf-zâde Fâizî, *Zübdetü-Eş’âr*, Sly. Ktp. Esad Ef. Bl. nr: 573; Mehmed Kayyum-zâde, Ali Kürkçübaşı-zâde, *Silsiletü’n-nûr*, Sly. Ktp., Lâla İsmail Paşa Bl. nr: 153; Safâyî Mustafa, *Tezkire-i Şu’arâ*, Sly. Ktp. Halet Ef. Bl. nr: 112; Müstakim-zâde Süleyman, *Devhatü’l-Meşâyih*, Sly. Ktp. Halet Ef. Bl. nr: 628; Ayvansarâyî, *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*, Sly. Ktp. nr: 13857; Mehmed Sirâceddin, *Mecmu’a-i Şu’arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, Sly. Ktp. İhsan Mahvî Bl. nr: 84; Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şu’arâ*,

gördük. Hâşimî Emîr Osman Efendi'den başka, dokuz şairin daha aynı mahlası kullandığını tespit ettik²⁵.

Örneğin, *İslam Ansiklopedisi* "Hâşimî" maddesinde, Hâşimî'nin tarikat silsilesi hakkında kaleme aldığı "Sevdiğim" redifli manzumesindeki "Nesl-i pâk-ı Mustafâ vü Murtazâdur Hâşimî" mısra'ından hareketle, şairin bu lâkaplarla anıldığı ve Hâşimî mahlasını kullandığı belirtilir. Fakat bu manzûmenin asıl sahibi Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba'dır. SüleymaniyeKütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Bl. 3299 numarada kayıtlı *Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba Dîvânı*'nın 45a-46a varaklarında bu şiir bulunmaktadır. Yine aynı kütüphanenin H. Hüsnü Paşa Bl. Numara 758'de Hâşimî Emîr Osman'ın, şiirlerini de ihtiva eden *Tarîkat-nâme* adlı eserin 38b varlığında bu şiirin Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba'ya ait olduğu belirtilmektedir.

İSAM, Ktp. Genel, nr: 32999; Fâik Reşad, *Eslâf*, M.Ü. İlahiyat Fak. Ktp. Genel, nr: 16523; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara 1978; Beyânî, *Tezkiretü's-Şuarâ*, (Haz. Mustafa Kutluk), Ankara 1997; Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Tenkitledi Metin-İndeks-Sözlük)*, (Haz. Rıdvan Canım), Ankara 2000.

²⁵ Tespit edebildiklerimiz şunlardır:

- 1) "Üsküdarlı Hâşimî: Hâşimî Üsküdarlı Mehmed Çelebi'dir. Babası İspartalı'dır. Rumeli sadrinde kâr-ı fermân olan Kara Çelebi-zâde Hişâm Efendi'den nâ'il-i eşref olup mesnednişindir." Bkz. Riyâzî, *a.g.e.*, yk. 116a; Mustafa İsen; Recep Toparlı; Naci Okçu; Turgut Karabey, *Tezkirelere Göre İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s.191.
- 2) "Haşim Mustafa Baba: Meşâyih-ı Celvetiye urefâsından olup, "İlâ Rabbihî'l-Kerîm" terkininin delâlet ettiği 1197 târihinde rihlet eylediler. Üsküdar'da İnâdiye mahallesinde peder ve müşid-i âlileri Yusuf Nizâmeddin Efendi'nin binâ-kerdeleri olan Bandırmalı-zâde dergâhında medfundur. Gayr-i matbu' "Ankâ-yı Maşrık" ismindeki mensur eseriyle, matbu "Divan" ve "Makâlât-ı ârifâneleri" vardır." Bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, I, 189.
- 3) "Emîr Hâşimî: Bursa'da doğdu. Emîr Hâşimî diye tanındı. Dîvân'ı vardır." Bkz. Mustafa İsen; vd., *a.g.e.*, s.191.
- 4) "Emîr Kadı Fakîh-zâde Hâşimî Çelebi: Üsküdarlıdır, asıl adı Mehmed'tir. Müderrislik ve kadılık yaptı, (v. 1000/1591)." Bkz. Mehmed Nâil Tuman, *a.g.e.*, II, 1195; Kınalı-zâde, *a.g.e.*, II, 1057; Mustafa İsen; vd., *a.g.e.*, s.190.
- 5) "Hâşimî- Bakkalzâde Seyyid Muhammed Çelebi, Bursalı, asıl adı Mehmed'tir. Saraçlık ve müderrislik yaptı, (v. 1027/1625). Edirne Kapısı haricinde Emîr Buhari Tekkesi civarında medfundur. Muammaları özellikle târihleri ile ün yaptı." Bkz. Mehmed Nâil Tuman, *a.g.e.*, II, 1195.; Mustafa İsen; vd., *a.g.e.*, s.190.
- 6) "Hâşimî- Ahır Emîri-zâde Emîr Mehmed Hâşim Efendi (v. 1105/1692), İstanbullu'dur." Bkz. Mehmed Nâil Tuman, *a.g.e.*, II, 1196; Mustafa İsen; vd., *a.g.e.*, s.191.
- 7) "Hâşimî- Emîr Seyyid Hâşim Çelebi, Acem-zâdedir, kadı ve Yavuz Sultan Selim Evvel-i muhâsibidir, şâir Emîri ile Muhtârî'nin babasıdır. Bunlardan başka Hâşimî mahlaslı Bursalı iki şâir daha vardır ki; birisinin adı Mehmed'tir." Bkz. Mehmed Nâil Tuman, *a.g.e.*, II, 1196; Kınalı-zâde, *a.g.e.*, II, 1057; Mustafa İsen; vd., *a.g.e.*, s.191.

Bir diğer yanlışlık da, şair Emîrî (v. 926/1580) ve Muhtârî'nin, Hâşimî Emîr Osman Efendi'nin oğulları sanılmasıdır²⁶. Hâlbuki bu iki şahıs, Emîr Seyyid Hâşim Çelebi'nin oğullarıdır²⁷.

Ayrıca, Ayşe Bulan tarafından hazırlanan Hâşimî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni adlı çalışma ile Oktay Selim Karaca'ya ait olan Hâşimî Dîvânı-Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Karşılaştırmalı Metin- adlı yüksek lisans tezlerinin her ikisi de, muammaları ve tarih düşürme ile isim yapmış olan Bakkal-zâde Bursalı Seyyid Mehmed Hâşimî (1027/1625) üzerinedir²⁸.

Bunun yanı sıra, Saçlı Emîr lâkabıyla anılan diğer bazı şahısları da tespit etmek durumunda kaldık zira yukarıda zikredildiği üzere; Saçlı Emîr ve Kasım Paşalı Emîr Efendi olarak da anılan Hâşimî Emîr Osman hakkında yapılan bazı çalışmalarda, bu nedenlerle birtakım hatalara düşülmüş ve yanlış bilgiler verilmiştir²⁹. *Peçevî Târihi*'ndeki "...o dönemin ileri gelenlerinden olup da Ebussuud Efendi'ye içinden kin besleyen, korktuğu için de bunu açığa vuramayan Saçlı Emîr diye tanınan oğlu Mevlânâ Mehmed b. Abdülevvel ki yukarıdaki üç maddelik secili teklife bir dördüncüsünü eklemiştir..."³⁰ şeklindeki ifadeden hareketle, bu kişinin Hâşimî Emîr Osman Efendi olduğu sonucuna varılmış; ancak bu künyenin başka kaynaklarda bulunmadığı da belirtilmiştir. Oysa *Peçevî*'de zikredilen kişi Saçlı Emîr-zâde Muhyiddin Mehmed Efendi'dir³¹.

B- Tahsîli ve Tarîkatı

Hâşimî Emîr Osman Efendi tahsil görmek üzere Sivas'tan Amasya'ya gitmiş, buradaki ulemadan ilk tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek Sahn-ı Semân Medresesi yani Fâtih Dâru'l-Ulûmu'nda

²⁶ Bkz. Mustafa Uzun, a.g.m., *DİA.*, XVI, 411-412; Âlim Yıldız, "Melâmî Bir Şâir Hâşimî Emîr Osman", *Ay Vakti*, Ağustos 2002; aynı mlf., *Sivaslı Şâirler Antolojisi*, İstanbul 2003, s. 58.

²⁷ Bkz. Mehmed Nâil Tuman, a.g.e., II, 1196; Kınalı-zâde, a.g.e., II, 1057; Mustafa İsen; vd., a.g.e., s.191.

²⁸ Ayşe Bulan, *Hâşimî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Konya 1993 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi); Oktay Selim Karaca, *Hâşimî, Divanı -Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Karşılaştırmalı Metin-*, Kayseri 1995 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

²⁹ Bkz. Mustafa Uzun, a.g.m., *DİA.*, XVI, 411.

³⁰ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târihi*, Ankara 1982, I, 43

³¹ "Seyyid Mehmed Efendi (Saçlı): Seyyid Osman Hâşimî Tekkesi Şeyhi olup, 1145 (M. 1732)'de irthâl eyledi. Okmeydanı'nda metfundur." Bkz. M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV/I, 268. "(Saçlı Emîr, Emîr Gîsûdâr) Muhyiddin Mehmed Efendi, v. 963 (M. 1556). Saçlı Emîr-zâde Abdülevvel mahdumdur. Pederi Tebriz kadısı idi. Asr-ı sultan Bayezit Sâni'de İran'dan muhâceret idüp müderris Siroz ve saireye kadı oldu. Sonra Sahn müderrisi badehû Halep ve Şam kadısı oldu, 958 (M. 1515)'de İstanbul kadısı oldu, 952 (M. 1555)'de tekâüt edildi." Bkz. M. Süreyyâ, a.g.e., IV/I, 410.

eğitimine başlamıştır. Hâşimî'nin Sahn-ı Semân Medresesi'nde müderris olduğunu bildiren kaynakların³² yanında, genel kanaat onun bu medresede eğitim görmekte olduğu yönündedir³³.

Emîr Osman Efendi, bu medresede bulunduğu sırada sürekli olarak bir tarikata intisap etme arzusunu içinde bulduklarından, İstanbul'da pek çok şeyhin sohbetine katılmıştır. Ancak bunların hiç birisinde aradığını bulamamıştır. Bu durum Ali Âlî'de Hâşimî'den naklen şöyle anlatılır:

“İstanbul'a vusûl bulup Semâniye müderrislerinin birine intisâb idüp ve tâniş-mendi olup ve medresesinde hücreye girdüm. Yine bir müddet tahsîl-i fûnûn-ı zâhiriye iştigâl oldum ve lâkin dâ'imâ 'ilm-i bâtın fikri idüp arzû-yı tarikat eylerdüm ve her kande 'ilm ü hakikat bilür bir kimesne istimâ' itsem elbette gider varur bulurdum ve sohbetine dâhil-i ziyâret ider ve bu vech ile İstanbul'da revân ve püyân kılup arar gezerdüm.”³⁴

Nihâyetinde, gördüğü bir rüya üzerine medreseyi ve orada bulunan her şeyi terk ederek, Rumeli'de Bayrâmî-Melâmileri'nin merkezi olan Vize'ye³⁵ gitmiş ve Şeyh Ali Alâeddin Vizevî'ye intisap etmiştir. Rivayete göre, Hâşimî tarikata girme arzusuyla yanıp tutuştuğu günlerde rüyasında Hz. Ali (r.a.)'yi bir atın (Düldül) üzerinde görür ve Hz. Ali ona Vize'ye gitmesini söyler. Bu rüyanın etkisiyle sabahleyin kalkar kalkmaz Vize yoluna revân olan Hâşimî, Vize'nin kenar mahallelerine ulaştığında kendisine bir atlı yaklaşır selâm verir. Menkıbede selâm veren kişinin Hz. Ali olduğu rivayet edilir. Hâşimî'nin onun atının terekesine bindiği ve yol boyunca Hz. Ali ile hasbihâl ettiği belirtilir. Nihâyetinde bu durumun bir cezbe hâli olduğu zikredilerek Hâşimî'nin, Hz. Ali olarak algıladığı o şahsın gerçekte Şeyh 'Alâeddîn Vizevî olduğu ifade edilir. Hâşimî'nin Şeyh 'Alâeddîn Vizevî'nin yanında Gazanfer Efendi ile birlikte bir müddet kalıp ona hizmet ettikten sonra yüce mertebelere eriştiği anlatılır³⁶.

³² Bkz. Mahmûd Cemâleddîn Hulvî, *a.g.e.*, s. 591.

³³ Ali Âlî, *Tuhfetu'l-Mücâhidin ve Behcetü'z-Zâkirin*, Nuru Osmâniye Ktp. nr: 2293, (4. rükun) yk. 505a-506b.

³⁴ Ali Âlî, *a.g.e.*, yk. 505a-506b.

³⁵ Vize, Kırklareli vilâyetine bağlı bir kaza olup, Midye ve Sergen adında iki nâhiyesi, yirmi yedi köyü bulunur. Istaranca dağlarının güney-batı eteklerinde kurulmuştur. Sâmî Öngör, *Coğrafya Sözlüğü*, İstanbul 1961, s. 891.

³⁶ Menkıbe şöyledir: “Bir gice menâmumda Esedu'llâhü'l-Gâlib Emîr'ul-Mü'minîn 'Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) Hazretlerini Düldül süvâr ve belinde seyf-i Zülfikâr yolca gider müşâhede eyledüm. Karşuma geldiklerinde: 'Ey oğul 'Osman! Eğer beni isteyüp dilersen Vize'ye gel ki beni anda bulırsın' buyurdılar. Bî-dâr olup kendümi gayr-i hâlde buldum ve ol şevk ile sabâha dek uyumayup ve seherî namaz kılup hücre-i ve içinde her ne ki var terk eyledüm ve İstanbul'dan çıkup Vize deyü çekilüp revâne oldum. Bâ-husûs ki yol iz bilmezdim, rast geldüğimden su'âl idüp Vize'ye vardum. Şehir kenarına gelüp dâhil-i

Hâşimî'nin bu sırada şeyhi 'Alâeddîn Vizevî tarafından Gazanfer Efendi'nin kızı ile evlendirilmesi Ali Âlî'de şu şekilde anlatılmaktadır:

“...Menkuldür ki Şeyh Seyyid Osman Vizeli Şeyh Alâüddîn kuddise sırrahü'l-azîzin hizmetinde olduğu esnâda Şeyh Gazanfer dahî hizmette idi. Pes ikisi şerîk-i ilm-i ledün olup, mâ-beynlerinde akd-i uhuvvet itdiler ve dâimâ bir yerde gezüp, şeyhün hizmet-i lâzimesine ma'iyet ile görür oldılar. İttifâken bir günde şeyhin suyolu harkını açup tathîr lâzım gelir Gazanfer ve Emîr hâzırlar olup birine girmek fermân olunur. Emîr başından yeşil amâmesini çıkarup bir mahalle koyunca Gazanfer dirîğlik idüp ve esvâb ve amâresiyle kendüsini hark içüne per-tâb eyleyüp ol hizmeti görür. Şeyhin nazar ve maksûdı Emîr iken bu sebkad sebebi ile vedî'a-i ilâhiye olan sırr-ı hakikat Gazanfer'e müyesser olur. Pes Şeyh Alâüddîn Hazret-i Gazanfer'ün kerîmesini Emîr'e nikâh itdirüp ve sırr-ı vedî'a Emîr'ün hakkı idigüni ve Gazanfer'den sonra Emîr'e nakl ideceğini ifade kılup ve hürmet ve tevkîr olunmasını ziyâde tenbih ve tavsiye buyurup, bundan sonra hemân merhûm olmuş ve pîr Gazanfer Vizeli seccâdesinde câlis olup Emîr Osmân bir gürûh-ı ehıbbâ ve dervîşân ile Vize'den azîmet itmiş ve sıla semtidür deyü Amasya şehrine varup, bir zaman anda karar kılmışdır...”³⁷.

Hâşimî Emîr Osman Efendi'nin bağlı bulunduğu; kaynağını Kur'ân-ı Kerîm'deki “*Kınayanın kınamasına aldırılmazlar*”³⁸ ve “*Kendini kınayan nefse yemin ederim*”³⁹ gibi ayetlerden alan Melamilik hareketi, hicrî III. asırda Hamdun Kassar (v.271/884)'la ortaya çıkmıştır. Buna birinci devre Melamilîği adı verilmiş, bu hareketi benimseyen kişilere de Melâmî denmiştir. Melâmî, gurur ve kibre düşmemek için ibadet ve tâatini gizler,

mahallât olacak mahallede bir taraftan gelür bir süvâr kimesne zâhir oldı ve bana yaklaşıp selâm virdükden sonra bi'l-ba'dahâ: 'Oğul! 'Osman eger 'Ali'yi arayup istersen işte 'Ali benüm' deyüp ve altında olan ata işâret kılup ve bu dahî mahallinde Düldül olur' didi. Bu esnâda hayrete düşdüğümden gayrı benüm dahî hatıruma geldi ki: 'Benüm gödüğüm rü'yâda anun Zülfikârı var idi didim, sende yok'. Derhal kuşağından tesbihini çeküp ve 'işte bizüm Zülfikârmuz' dedikde ol tesbih bana Zülfikâr gibi iki çatal şeklinde göründü ve hayretüm galebe idüp bi-hûd oldum ve ayılıp gayr-ı 'âleme düşüp cezbe pertevinden bi-tâb u tüvân öninde yollanup nice idüğim ve ne hâlde olduğım hiç nesne bilmedüm ve lîsân ve kaleme gelmesi mümkün değil hâlât müşâhede itdüm. Netîce-i kelâm meger ol süvâr Şeyh 'Alâeddîn Vizevî (kaddesa'llâhü te'âlâ) Hazretleri idi. Bana rahm ü şefkat idüp nazar-ı kimiyâ manzarlarından dirîğ itmedi ve hüsn-i teveccüh-cemâl ile beni sahve getirüp ve yanına alup zâviyesine ilettdi. Ben dahî kulluğımı ihtiyâr kılup ve hidmetünde bir müddet ve zamân sarf-ı iktidâr eyleyüp her ne sa'âdete irişdüm ise anun nazar-ı 'âtıfeti ve yüce himmeti berekâtında irişmiş oldum”. Ali Âlî, *a.g.e.*, yk. 505a-506b.

³⁷ Ali Âlî, *a.g.e.*, yk. 505a-506b.

³⁸ Mâide,5/54.

³⁹ Kıyâmet, 75/2.

kendisine özel bir kıyafet, evrâd ve ezkâr edinmez. Melâmet mensupları, toplum içerisinde ayrıcalıklı bir konumda bulunmayı ve içindeki sırlara vâkıf olunmasını istemezler, iyiliklerini gizleyen, kötülüklerinin açığa vurulmasından çekinmezler. Melâmîler, rızıklarını çalışarak kazanmayı ve fakire yardım etmeyi düstur edinmişlerdir. Zikirde çok sohbebe önem vermişler ve genellikle bir mekân edinmeyip, kahvehanelerde ya da esnaf çevrelerinde toplanmayı tercih etmişlerdir. Kısa sürede yaygınlaşan Melâmetiye hareketi, hicrî V. asırda Horasan ve Türkistan'da önemli temsilcilere sahip olmuş ve üç devre hâlinde varlığını sürdürmüştür.

İkinci devre Melamiliği, 1429'da vefat eden Hacı Bayrâm Velî (v.832/ 1429)'nin⁴⁰halifelerinden Bıçakçı Ömer Dede (v. 880/1475) ile başlar. Bu dönem Bayrâmiye-i Melâmiye olarak adlandırılır.

Abdullah Efendi *Semerâtü'l-Fuad*'da, Hacı Bayrâm Velî tarafından Melâmî neşve esas alınarak Halvetî ve Nakşibendî tarikatlarının birleştirilmesi sonucu kurulan bu tarikatı ve mensuplarını şöyle anlatmaktadır:

“...Bayrâmiye tarikatının kurucusu Hacı Bayrâm Ankaravî kendi zamanında halife çıkarmamıştı. Vefatından sonra Akşemseddin ile Ömer Sekînî arasında dedikodu olmuş, taç ve hırka ile ateşe giren Sekînî'ye hiçbir şey olmadan ateşten çıkmış; anca taç ve hırka yanmıştır. Bu olaydan sonra taç ve hırka kabul etmeyen Melâmet tarikatını tuttu. Emîr Sekînî'den Nûr-ı Muhammedî Bünyamin Ayaşî hazretlerinde tecelli etmiştir. Ondan Hacı Alâeddin Aksarayî'ye ondan İsmâil Kemâl Maşukî'ye ve ondan Ahmed Sarbân Hayrabolulu'ya intikal ederek onlardan da iki kol devam ederek bir kolu Vizeli Alâeddîn Efendi, ondan Gazanfer Efendi ve ondan da iki kola ayrılarak bir kolu Vizeli Bâlî Efendi ve öbürü de Kasım Paşa'da metfun Emîr Efendi'ye intikal etmiştir. Bütün bu saydığımız zevat Hak yolunun mürşitleri olup, vecd ve cezbeye varıp dalarak Allah'ın birliğine iman ve itikat etmişlerdir. Allah sevgisine tutulmuşlar, melâmet yolundan gitmiş ve kabâ(hırka) altında bir takım dal ve budak salmışlardır. Bunlar şöhret elbisesini çıkarıp melâmet ihramına bürünmüşlerdir. Halkla temas etmekle beraber kalpleri dünyalıkla meşgul olmamış ve kendilerini Allah'a vermişlerdir. Kalplerini nefsanî duygulardan tasfiye ve tahliye edip Allah'la baş başa kaldıklarındandır ki, Halvetiye denmiştir. Gönüllerinde muhabbetullâh yazıldığı ve nakşedildiği için Nakşibendiye olarak adlandırılmışlardır. Bu zatlar benlik iddiasında bulunmamışlar, nâ-

⁴⁰ Hacı Bayrâm Velî ve tarikatı hakkında bkz.: M. Ali Aynî, *a.g.e.*, ss. 1-149.

meşru hiçbir şey yapmamışlardır. Zahirî gözler onların değerlerini takdir edemezler...”⁴¹

Bıçakçı Ömer Dede'den sonra Osmanlı sınırları içerisinde genişleyen bu tarikat, Bünyemin Ayâşî, İsmâil Mâşukî, Hamza Bâlî, Hüseyin Lâmekânî, İdris Muhtelifî gibi önemli şahsiyetleri yetiştirmiştir. Melâmî kutbu Hamza Bâlî'nin 1561'de idam edilmesinden sonra Hamzavîlik⁴² olarak adlandırılan ikinci devre Melamiliği Osmanlı Devleti'nde en çok takibata uğrayan tarikat olarak göze çarpmaktadır.

Üçüncü devre Melamiliği, Arap Hoca namı ile de bilinen Muhammed Nûru'l-Arabî (v.1305/1887) ile başlar. Şeyh Muhammed Nûru'l-Arabî'ye nispet edilmesinden dolayı Melâmiye-i Nûriye olarak anılmaktadır⁴³.

Hâşimî Emîr Osman Efendi'nin tarikattaki silsilesi şu şekildedir⁴⁴: Muhammed Mustafa, Ali ibn-i Ebî Tâlib, Hasân Basrî, Habîb Acemî, Dâvûd Tâ'î, Ma'rûf Kerhî, Sırrı Sakatî, Seyyidü't-Tâ'if, Cüneyd Bagdâdî, Mümşad Dîneverî, Muhammed Dîneverî, Ömer Bekrî, Muhammed ÖmerBekrî, Vahiyyeddîn, Ebu'n-Necîb Abdü'l-Kâhir Sühreverdî, Kütbeddîn Behrî, Rükneddîn Necâşî, Şehâbeddîn Muhammed Tebrizî, Cemâleddîn Muhammed Tebrizî, İbrâhim Zâhid Gîlânî, Safiyeddîn İshak Erdebîyâyî, Sadreddîn Mûsâ Erdebîlî, Ulemâeddîn Ali Erdebîlî, Hacı Bayrâm Velî Ankaravî, İbrâhim Erdebîlî, Şeyh Hamâmeddîn Aksarâyî, Göynükî Seyyid Ömer Dede Sikkînî, Bünyâmîn Ayâşî, Pîr Ali Aksarâyî, Hayrabolu Ahmed Sarbân, Alâeddîn Vizevî, Gazanfer Vizevî, Osman Hâşimî⁴⁵.

⁴¹ Sarı Abdullâh Efendi, *Semerâtü'l-Fuâd*, ss.150-151.

⁴² Sâdık Vicdânî bu iddiâyı kabul etmediğini şöyle ifade etmektedir: “Bayrâmîye tarikatının Melâmîye kolunda “Hamzaviye” adıyla bir şubenin varlığını ifade edenler şubenin kurucusu olarak Şeyh Hamza Bâlî'yi gösteriyorlarsa da, bu tevcih doğru olmadığı gibi böyle bir şube de mevcut değildir”. Sâdık Vicdânî, *a.g.e.*, s.41.

⁴³ Melâmîlik için bkz.: Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931; Ömer Rıza Doğrul, *Melâmet*, İstanbul 1950; A.Y. Ocak, *a.g.e.*; Cavit Sunar, *Melâmîlik ve Bektâşîlik*, Ankara 1975; Yusuf Ziya İnan, *İslâm'da Melâmîliğin Tarihi Gelişimi*, İstanbul 1976; Abdurrahman Cerrahoğlu, *Dünkü ve Bugünkü Melâmîler*, Ekrem Işın, “Melâmîlik”, *DBİA.*, V, 380-387; Ali Bolat, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik*, İstanbul, 2003.

⁴⁴ Bu şahıslar hakkında bkz.: Ali Âlî, *a.g.e.*; Müstakim-zâde Süleyman, *Risâle-i Bayrâmîye-i Melâmîye*, yk. 29a-29b; Lâ'li-zâde, *Sergüzeşt(Aşka ve Aşıklara Dair)*, (Haz. Tahir Hafizoğlu), İstanbul 2001, s. 39; M. A. Aynî, *a.g.e.*; A. Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*.

⁴⁵ Bkz. Hâşimî, *Dîvânçe*, Üsküdar Hacı Selim Ağa Ktp. nr. 681, yk. 3a-3b, 29b; Sâdık Vicdânî, *a.g.e.*, ss. 1-63.

Hacı Bayrâm Velî'ye bağlılığını şiirinde açıkça dile getirir:

Dîn-i Muhammed dînidür yolu Hâcî Bayramuñ
Anuñ-çün oldılar kulu Hâcî Bayramuñ

Şerî at döşeginde oturur dervîşâne
Peyğamberi medh ider dili Hâcî Bayramuñ

Gelen dünyâyı terk ider dönen imânsız gider
Hağdan ğayri 'i n'ider dostı Hâcî Bayramuñ

Erenler meydânında başını top eylemiş
Çudret çevgânın dutar eli Hâcî Bayramuñ

Oturmuş Hağ 'arşında cevlân urur ferşinde
Nürdan tâcî başında sırrı Hâcî Bayramuñ

Başından ayağa yâre itdün beni âvâre
Hâşimîye kıl çâre 'ışkı Hâcî Bayramuñ (s. 262)

Vizeli Ali Alâeddin'den (v. 970/1562) sonra posta oturan Şeyh Gazanfer'in yanında sülûkunu tamamlayan Hâşimî, bir müddet sonra Amasya'ya giderek burada tarikatı yaymaya başlamıştır. Şeyh Gazanfer'in 974 (1566) yılında ölümü üzerine İstanbul'a giderek kendi adına kurmuş olduğu zaviyede bu görevi sürdürmeye devam etmiştir.

Bu sırada şöhreti oldukça yayılmış ve çok geniş bir taraftar kitlesine ulaşmıştır. Hâşimî mahlası ile söylediği şiirlerinde Bâtını fikirleri yaydığı ve İsmâil Ma'sukî ve Hamza Bâlî koluna bağlı bulunduğu düşüncesi ile ulema ve tarikat çevrelerini karşısına almıştır⁴⁶.

Bu intisabın zahiren olduğu hakkında şöyle bir hadise anlatılmaktadır: 1575 yılında İstanbul'un çeşitli kahvelerinde kulaktan kulağa bir şiir dolaşmaktadır.

Gizli gencin lü'lü-i lâlâsıyım
Şöhre-i aşkım cihân kal'asıyım

Küntü kenz'in remzinin Mevlâ'sıyım
Zât-ı bahtın 'alleme'l-esmâ'sıyım

⁴⁶ Bkz. M. Baha Tanman, "Saçlı Emîr Tekkesi", *DBİA*, İstanbul 1994, VI, 383; Âlim Yıldız, "Melâmî Bir Şair Hâşimî Emîr Osman", *Ay Vakti*; Âlim Yıldız, aynı mlf. *Sivaslı Şairler Antolojisi*, s. 58.

Mescid-i aşkın imâmı olmuşum
Deyr-i aşkın hem çelîpâ pâsıyım

Ben ne dersem Hak onu işler hemân
Şöyle benzer, ben onun ağasıyım

Bu şiir o kadar yayılır ki, İstanbul günlerce bu şiirle çalkalanır. Bunun üzerine Sünbülî şeyhi Koca Mustafa Paşalı Yûsuf Sinân Efendi bu şiir ve şairi aleyhinde beddua ve lânetlerle dolu Tadlîlü'd-Tedvîl isimli bir risâle kaleme alır. İsmâil Ma'sukî ve Hamza Bâlî olaylarından dolayı tarikat üzerinde var olan baskı böylece daha da artmış, Hâşimî hakkında tutuklama ve hapis hatta idam kararı çıkarılmıştır. Bunun üzerine Hâşimî Emîr Osman Efendi dönemin nüfuzlu Halvetî şeyhlerinden Filibeli Nûreddin-zâde Muslihiddin Mustafa Efendi'ye (v.1573)⁴⁷ sığınarak bir müddet onun dergâhında bulunmuş ve Halvetî tacı giymiştir.

Rivayete göre, bu dergâhta bulunduğu sırada Nûreddin-zâde'nin dervişleri her sabah rüyalarını tabir ettirmek üzere şeyhlerinin huzuruna girmiş. Bunlar arasında bulunan Hâşimî'nin hiç rüyatabir ettirmediği Nûreddin-zâde'nin dikkatini çekmiş. Nûreddin-zâde bir gece rüyasında Peygamberimizi (s.a.v.), kendisine üç yapraklı taze bir ayva verirken görmüş. Nûreddin-zâde sabah olup uyanınca, dervişleri rüyalarını tabir ettirmek için yine şeyhlerinin huzuruna gelmiş. Hâşimî de bir kenarda durmuş, Nûreddin-zâde dervişlerinin rüyalarını tabir ettikten sonra Hâşimî'ye dönerek: “*Sen hiç rüya görmez misin, zira rüyatabir ettirmek için şimdiye kadar hiç müracaat etmedin*” demesi üzerine Hâşimî, üç yapraklı taze ayvayı hırkasının altından çıkararak Nûreddin-zâde'ye vermiş. Nûreddin-zâde: “*Artık senin bize ihtiyacın kalmadı, iki aslan bir postta olmaz, var git kendi postuna sahip ol*” demiş⁴⁸. Bu hadiseden sonra Hâşimî, Kasımpaşa'daki tekkesine dönmüştür.

Saçlı Emîr veya Emîr Sultan Tekkesi olarak anılan bu yapı bizzat Hâşimî tarafından İstanbul'un Beyoğlu İlçesi'nde Kasım Paşa Kulaksız Mahallesi Yeniçeşme Caddesi Kadı Mehmet Sokak üzerinde inşa ettirilmiştir. Seyyid Hâşimî Osman Efendi (1003/1595)'de vefat ettiğine göre mabedinesası bu tarihten evvel yapılmış olup duvarları moloz taşından kârgir, çatısı ahşap ve minaresi taş tuğladandır. Türbede banisi Emîr Osman Hâşimî' ye ve aynı aileyemensup kişilere ait on beş kadar lâhit

⁴⁷ Nûreddin-zâde hakkında: Nev'i-zâde Atâî, *a.g.e.*, s. 212-214; Kınalı-zâde, *a.g.e.*, I, 171.

⁴⁸ Celâleddin Mahmûd Hulvî, *a.g.e.*, s. 593; Ali Âlî, *a.g.e.*, yk. 506a-506b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, ss. 572, 573; M. Halit Bayrı, “Mutasavvîf Şairler: Hâşimî”, *TFA.*, S. 161(1962), s. 2926; M. Uzun, *a.g.m.*, s. 411

bulunmaktadır. Çeşme 1763 kitabelidir. Bugün câmi olarak faaliyet göstermektedir⁴⁹.

İstanbul'daki tasavvuf çevreleri, XVI. asrın sonlarında Hâşimî Osman Efendi'nin bu tekkeyi inşa etmesiyle birlikte, Rumeli-Melâmilik anlayışı ile tanışmıştır. XVII. yüzyılın ilk yarısında Helvâyî Tekkesi'nden⁵⁰ sonra ikinci Melâmî-Bayrâmî merkezi niteliğinde olan Saçlı Emîr Tekkesi, Helvâî Tekkesi'nde odaklanan Anadolu-Melâmî anlayışının 1154/1644'te son bulması üzerine, aynı yüzyılın sonlarına doğru, hareketin merkezi olmuş ve bunu XVIII. asrın başlarına kadar korumuştur.

Tekke kuruluşundan sonra XVIII. yüzyılın başlarına kadar kurucusunun ailesinemensup şeyhler tarafından idare edilmiş, vakfiyesi "evlâdiye vakfi" şeklinde düzenlenmiştir⁵¹. Hâşimî Osman Efendi'den sonra sırasıyla vakfiye şartının gereği olarak oğlu Seyyid Câfer Efendi (v. 1040/1631), onun oğlu Seyyid Tavîl İbrâhim Efendi (v. 1099/1688) ve onun oğlu Seyyid Gazanfer-i Sâni Efendi (1112/1700) post-nişin olmuşlardır. Hayatları hakkında geniş bilgi bulamadığımız bu zatlar tekke hazîresinde defnedilmişlerdir⁵².

Tekke, XVIII. asrın başında, kısa bir süre Şâbânîliğe hizmet verdikten sonra Hâşimî Osman Efendi'nin ikinci kuşak halifelerinden Paşmakçı Ali Dede'nin (v.1124/1712) posta geçmesiyle, yeniden Bayrâmî-Melâmî denetimine girmiştir. Tarikat en kapsamlı örgütlenmesini ise, Lâle Devrinde Topkapı Helvacı Ocağı'nda yapmıştır. XVIII. asrın sonlarında

⁴⁹ Saçlı Emîr Tekkesi ile ilgili bkz.: Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1965, II, 56-57; M. Baha Tanman, *a.g.m.*, ss. 384-385; Atilla Çetin, "İstanbuldaki Tekke Zaviye ve Halkahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *VD*, S. XIII., Ankara 1988, s. 589; Mustafa Özdamar, *İstanbul Dergahları*, s. 188; Ayvansarayî Hüseyin Efendi, Ali Sâti' Efendi, Süleyman Besim Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi'*, s. 413; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2001, s. 356-357; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf -18.yy-*, İstanbul 2003, ss. 525-526.

⁵⁰ Celâleddin Mahmûd Hulvî ve Tekkesi ile ilgili olarak bkz.: Hâce-zâde Ahmed Hülmi, *Ziyâretü'l-Evliyâ*, İstanbul 1325, ss. 99-106; Necdet Yılmaz, *a.g.e.*, ss. 55-62.

⁵¹ İst. Bel. Ktp. Osman Ergin Yazmalar Bölümü 1300 numarada kayıtlı Hâşimî Dîvançesi sayfa 72a'da sonradan istinsah edilmiş olduğu anlaşılan ve tekkenin gelirlerini beyan eden bir vakfiye kaydı bulunmaktadır: "Kulaksız'da Hâzret-i Emîr Efendi'nün zâviye vakf-ı buyruğu beyân ider: Mankırcı sokağında Kulaksız'da aştâbiye kızınıñ hânesi yevm 1akçe, Sivrikoz'da 'İbâdetü'llâh maħallesinde Çeşme karşusunda hânesi açan yevm 1, Surûri maħallesinde hâne yevm 1, 'Arnavud-zâde vakfından zâkir akçesi yevm 3, Tabkhâne'de degirmen yirinden icâra yevm 1, Cânib Efendi'nün selâmlığından senevî akçe 24, Kayıkcı Aħmed'ün evlerinden açan be-her mâh akçe 2, bizüm hânedan açan yevm 1, Kaşâb başın'dan alınur ethiye kurbânı senevî aded ğanem, 'Ayşe Sulţan vakfından kandil yağı akçesi senevî ğuruş 6, Eğriboz'da zeytin yağı senevî aded ğuruş 100, cümle akçe yekûni yevmen 87, me' a ruğan".

⁵² Hâşimî'nin halifeleri ile ilgili olarak bkz. Müstakim-zâde, *a.g.e.*, yk. 29a-30b; Hüseyin s, *a.g.e.*, s. 579-591.

tekkede Kâdirî meşihatı hüküm sürmeye başlamıştır. Tekkenin son Kâdirî post-nişîni Şeyh Hamdi-i Sâni'nin yerine torunu Şeyh Mehmed Süreyyâ Baba (v. 1930) vekâleten şeyhlik etmiştir. Karaağaç Tekkesi şeyhi Hüseyin Zeki Baba'dan Bektâşîlik icazeti bulunan Mehmed Süreyyâ'nın post-nişinliğe aslen atanması ile birlikte tekke, Bektâşî tarikatına bağlanmıştır.

Hâşimî'nin Sirozlu Şeyh Seyyid Ahmed Hamdî Efendi (1048/1638) adında bir de damadı olduğu ve Kasım Paşa'da Ok Meydanı'nda bulunan Sinan Paşa Câmî-i Şerîfi'ne bitişik türbede metfun bulunduğu bildirilmektedir. Mutasavvıf-şair olan Hamdî Efendi'nin İlâhiyat'ı bulunmaktadır⁵³.

C- Vefatı

Hâşimî'nin vefat tarihi konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Bir kısım kaynaklar onun vefatını 1002 (1593-1594)⁵⁴, kimileri de 1004 (1595-1596)⁵⁵ olarak vermektedir. Ayvansarâyî, Hâşimî'nin ölüm tarihini “*Cinânî eyleye gülzâr ‘adna varıcağ menzîl*” mısra'ı ile 1004 olarak düşürmüştür⁵⁶. Ancak çoğunluğun ittifakı Hâşimî Emîr Osman Efendi'nin vefattarihinin, Hicrî 1003 yılının Zi'l-ka'desi'nin 11'inde yani Milâdî 7 Temmuz 1595 de olduğu yönündedir⁵⁷.

Hâşimî Emîr Osman Efendi, yukarıda bahsedilen, Kasım Paşa'da Ok Meydanı'ndaki zaviyesine bitişik türbede metfun bulunmaktadır. Türbenin hacet penceresi üzerinde kimin tarafından yazıldığını bilmediğimiz kitabede şu beyitler yer almaktadır:

Çuḡb-ı ‘âlem nağd ü vağt-ı Hâcî Bayrâm Velî
Muştafâ vü Murtaẓâ sırrına mazharsın beli

⁵³ Şeyh Hamdî Efendi'nin, bestelenmiş bir Irak ilahi'si vardır. Bkz. S. Nüzhet Ergün, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 359.

⁵⁴ Bağdatlı İsmail Paşa, *a.g.e.*, I, 657.

⁵⁵ TDE. Ansk., İstanbul 1981, IV, 140.

⁵⁶ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, (Haz. Fahri Ç. Derin-Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 412.

⁵⁷ Bkz. M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, 481; Hâşimî Emîr Osman b. Mehmed Sivâsî, *Tarikat-nâme*, İst. Bel. Ktp. Osman Ergin Yazmalar Bl. nr: 797, yk. 1a; Müstakim-zâde Süleyman, *a.g.e.*, yk. 29a-29b; Ali Âli, *a.g.e.*, yk. 505a-506b; Nev'i-zâde Atâî, *a.g.e.*, s. 463; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, I, 188. Yalnız bir kaynakta, 16 Muharrem 1177 târihi yer almaktadır: “Şeyhü'l-ârifin ve umdetü'l-vâsilin Seyyid Osman Efendi Hâşimî (ḡudde Allâhü esrârahü) mi'n-tarîki'l-Bayrâmiyye tarîk-ı Hamzavî kasaba-i Kasım Paşa' da Yeniçeşme'de medfûn el-yevm sitte ve aşera fi şehr-i Muharremi'l-harâm sene seb'a ve sebîn ve mi'ete ve elf". Seyyid Osman Efendi Hâşimî, *Tarikat-nâme*, Sly. Ktp. H. Hüsnü Paşa Bl. nr: 758, yk.1a.

Zāt-ı pākinde komuşdur Hüdādan tā ezel
Server-i ahlâk-ı Muḥammedle kerāmet-i ‘Alī

Ḳuṭb-ı ‘ālem mürşid-i kāmil mürüvvet ma‘ deni
Ḥāzret-i ‘Osmān Efendidür velāyet maḥzeni⁵⁸

Diğer bir levhada da:

Hamzaviye kutbunun bu kabr-i cennet fāyhâ
Rûhu için oku üç İhlâs ile bir Fâtihâ⁵⁹

Şu manzumeler de muhtemelen daha sonraları türbeye ziyâret amacı ile gelen kişiler veya müritleri tarafından burada bulunan nüshaya eklenmiştir:

‘Azmidüp vardık bugün dergāhına
Hâşimî ‘Osmān Efendi girdi benüm sırrıma

Görüşüp ma‘ nî yüzinden virdi himmetin baña
Şöyle bir yandı bu şāhı dayandı hişārıma

Gāfil olma ey karındaş sen bu sırdan al ḥaber
Ḳuṭb-ı ‘ālemdür bilen Ḥaḳḳuñ cihānda⁶⁰

Söyleyen dil ḥākī girmiş nuṭkı olmuş lâ-yemût
Cāniyle Allāh’a ‘āşık Hâşimî sultānı gör

Derd-mend şāhı n’idersin ola gör bir pādişāh
Pādişāhlar pādişāhı ac gözin ‘ālāyı gör⁶¹

Hâşimî’nin halifelerinden Şeyh Mehmed Ledünnî Efendi’nin Hâşimî Emîr Osman Efendi’nin manzum bir terceme-i hâli mahiyetinde olan bu manzume, onun hakkında şimdiye kadar verdiğimiz bilgilerin âdeti kısa bir özetidir:

Āmil olan şerī‘ atı Seyyid ‘Osmān Hâşimî
Kāmil olan tarīkatı Seyyid ‘Osmān Hâşimî

⁵⁸ Hâşimî, *Dīvançe*, İst. Bel. Ktp. Osman Ergin Yazmalar Bl. nr. 1300, yk. 74b; M. Süreyyâ, *Dīvançe*, s. 52.

⁵⁹ Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, s. 574.

⁶⁰ Hâşimî, *a.g.e.*, yk. 72a.

⁶¹ Hâşimî, *a.g.e.*, yk. 73a.

Tevhîd ile meşgûl idi ‘irfânını mebzûl idi
Hâk katında maqbûl idi Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Hacı Bayrâm tarîkını hem Hâlvetî tarîkını
Cem‘ eyledi ikisini Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

İster iseñ tafşilini şerh idemem saña anı
Oldı sâlik Hâk yolını Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Ol Vizeye vardılar Şeyh ‘Aliyle bulışdılar
Bî‘atı ‘Alî‘den itdiler Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Şeyh ‘Alî‘nüñ hem künyeti Pîr ‘Alâeddîn dürür
Oldı anuñ hizmetinde Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Bu ‘azîzüñ bir şöhreti Kaygusuz’dur hem maḥlaşı
Oldı mazhar du‘âsına Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Pîrüm ‘Ali Allâh deyüp buldı vuşlat cânânına
Defn eylediler Vize’de Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Şeyhim ‘Alî‘nüñ yirine Şeyh Ğazanfer oturdılar
Anuñ du‘âsın aldılar Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Şeyh Ğazanfer virdi kızın dâmâd idindi Emîr’i
Sırrına mazhar oldılar Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Şeyh Ğazanfer daḥî ecel cāmın içüp naql eyledi
Kıldı anuñ namâzını Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Bundan soñra aḥzân-ile yola çıkup ihvân-ile
İstanbul’a geldiler Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Ğavs-ı a‘zam Şeyh Bâlî‘nüñ ḥalîfesinüñ yanında
Sâkin olup oturdılar Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Şöhereti ol ḥalîfenüñ Şeyh Nureddîn-zâde dürür
Oldı teslîm aña da Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Dest-i Nureddîn-zâde’dan Hâlvetî tâcın giydiler
Esrâra mâlik oldılar Seyyid ‘Oşmân Hâşimî

Ezkâr ile evrâd ile irşâda me'zûn oldılar
 Kâsım Pâşâ'ya geldiler Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Bu tekkiye'i yaptırdılar şüfîlere tevhîd için
 Kâmil mükemmil oldılar Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Zîkr eyleyüp devrân ile tevhîd idüp vicdân ile
 Envâra vâşıl oldılar Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Çok erba'ınlar çıkarup halvetlerde dizler çöküp
 'Âlemlere kuşb oldılar Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Şeyh Hülvî Lemezât'da böylece tahrîr eyledi
 Merdân-ı Hağ'dan idiler Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Zeyl'de dağî bunuñ gibi naql olındı
 'İrfâna 'ârif idiler Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Tuñfe adlı târihinde Hacı 'Âlî yazdı buni
 Sırr-ı zâta vâşıl idi Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Hicret biñ üç oldukda hem içdi ecel şerbetini
 Aşiyânuñ firdevs ola Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Bâ' zıların târihinde fevtini biñ dört didiler
 Hem meskenüñ cennet ola Seyyid 'Oşmân Hâşimî

Bu Ledünnî derd-mendi idüp kabûl niyâzını
 Vâşıl eyle esrârına Seyyid 'Oşmân Hâşimî⁶².

D- Şahsiyeti ve Tesirleri

Hâşimî'nin beden yapısı hakkındaki tek bilgi kendisi ile bizzat görüştüğünü söyleyen Sarı Abdullah Efendi'nin: "...Seyyid Osman Efendi ve Bâli Efendi'ye çocukluğumda mülâkî olmuşum. Emîr Efendi, vasatü'l-kâme, sâhibü'l-vech, melîhul kifâye bir azîz-i zü'l-kerâme ve Bâli Efendi bâlâkad ve kendüm-gûn bir pîr-i reh-nümûn idiler..."⁶³ şeklindeki ifadesinden anlaşıldığı üzere orta boylu ve güzel yüzlü bir kişi olduğudur. Ayrıca Saçlı Emîr olarak adlandırılmasının anlaşılacağı üzere uzun saçlı olduğu anlaşılmaktadır.

⁶² Hâşimî, *a.g.e.*, yk. 72b.

⁶³ Sarı Abdullâh Efendi, *Cevheretü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye*, yk. 134a.

Kaynaklar Hâşimî Emîr Osman Efendi'den "...Azîz-i mezbûr cezbe-i 'azîm ile meşhûr, âteş-efrûz-ı 'ışk u muhabbet ve mâlik-i iksîr-i hakikat, mukaddemet-'âlim, şeyh-i mükerrem idi..."⁶⁴ diye bahsetmektedir.

Türbede asılı olarak bulunan ve Şûrâ-yı Bahriye eski başkâtibi Osman Rahmi Efendi tarafından Hâşimî Emîr Osman Efendi'yi methetmek için yazılan şu muhammes de onun şahsiyeti hakkında bilgi vermektedir:

Şâh-ı mülk-i fazl u irfândur cenâb-ı Hâşimî
Mâh-ı burc-ı ilm ü irfândur cenâb-ı Hâşimî

Vâkıf-ı esrâr-ı sübhândur cenâb-ı Hâşimî
Kâşif-i her-remz-i pinhândur cenâb-ı Hâşimî

Nâmdâş-ı ibn-i Affândur cenâb-ı Hâşimî
Şem'-ı bezm ârâ-yı pîrân nûr-ı ayn-ı ârifân

Dürretü't-tâc-ı azîzân pişvâ-yı sâlikân
Ser-fîrâz-ı âşikân mümtâz-ı erbâb-ı dilân

Reh-nümâ-yı râh-ı Yezdân ârif-i hikmet-nişân
Sâhib-i irşâd u burhândur cenâb-ı Hâşimî

Merkadin her kim ziyâretle murâdın yâd ider
Rûh-ı pâk-ı pür-fütûhâtından istimdâd ider

Herkes her müşkilinde himmet ü imdâd ider
Feyz-i rûhâniyeti züvârını dil-şâd ider

Bir veliyullâh-ı zî-şândur cenâb-ı Hâşimî
Seyyid-i Alî nesebdür lûtfînun yok gâyeti

Bez-i ihsân ü atâyâdur hemîşe âdeti
Rahmiyâ haddin değil hüsn-i edâ-yı medhati

Hizmetinde dâim ol olmak dilersen himmeti
Pek büyük devletlü sultandır cenâb-ı Hâşimî⁶⁵.

⁶⁴ Hâşimî, *Tarikat-nâme*, İst. Bel. Ktp. Osman Ergin Yazmalar Bl. nr: 797, yk. 1a; Müstakim-zâde Süleyman, *a.g.e.*, yk. 29b; Ali Âli, *a.g.e.*, yk. 506b; Nev'i-zâde Atâî, *a.g.e.*, s. 463.

⁶⁵ Mehmed Süreyyâ, *Dîvançe*, s. 53-54; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, ss. 583-584.

Hâşimî, ince bir ruha sahip, zamanının sevilen ve sayılan, ilim ve irfân sahibi şahsiyetlerinden biri olarak tanınır. Birçok kimse onun sohbetlerinden feyz almıştır.

Bunun yanında mutasavvıf bir şair olan Hâşimî'nin Dîvânçesi incelendiğinde, şiirlerinin tamamen tasavvufî olduğu görülecektir. Hâşimî şiirlerinde salt “*ilâhî aşkı*” anlatmaktadır. XIII. ve XIV. yüzyıllarda altın çağını yaşayan Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı sonraki asırlarda da oldukça değerli şahsiyetler yetiştirmiş ve eserler ortaya koyulmuştur. Hâşimî de bu şahsiyetlerden birisidir. Ancak onun tek şanssızlığı, şiirlerinin şimdiye kadar gerçek okuyucu ve araştırmacılara ulaşamamış olmasıdır.

Oldukça güçlü bir mutasavvıf-şair olan Hâşimî'nin, seçtiğimiz şu beyitleri şairliği hakkında bir fikre sâhip olabilmemize yetecek güzelliğindedir:

İçüben ma' nî şarâbın mest ü hayrân ol yüri
Dögünüp taşlar-la dâ'im zâr u giryân ol yüri

Hiçe say sen bu cihânı kim degildür ber-çarâr
Tut gedâlık resmini var şâh- ı sultân ol yüri

Görmek isterseñ cemâl-i yâri sen de zâhidâ
Dü-cihân terkin uruben aña kurbân ol yüri

Her ne kim geldiye yârdan sen anı eyle kabûl
Kahr-ı lûtfuñ bir bilüben baħr-ı 'ummân ol yüri

Bu vücüduñ Mışırını fetħ eyledüñse şüfiyâ
Hâşimî-veş varup anda şâh-ı Ken'ân ol yüri (s. 170)

Hâşimî'nin hangi şairlerden etkilendiği veya kendisinden sonra hangi şairleri etkilediği konusunda, herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte şiirlerini incelediğimizde bazı şiirlerindeki aşk ve coşkunluk Yunus Emre, Hacı Bayrâm Velî ve Seyyid Nesîmî'nin söyleyişine yaklaşmaktadır. Dilden dile dolaşan ilahileriyle Yunus Emre'nin Anadolu'da yaşayan mutasavvıf olsun olmasın hemen her şairi etkilemiş olması gayet doğaldır. Şairin Seyyid Nesîmî'den etkilenmesinin, Melamîlik ve Hurûfilik etkisiyle olduğu söylemek mümkündür. Hâşimî'nin şu gazelinde Nesîmî etkisi görülmektedir:

Şâfiyem şüfi ezelden Hâkka mir'ât olmuşam
İbtidâsuz gevherüm hem bî-nihâyât olmuşam

Cümle eşyânuñ dilinde nâtikîyem nuḫkıyam
Hem Zebûr u İncil ü Tevrât u Furkân olmuşam

Seni saña perde kılma sensin ol sırr-ı İlâh
Varlığum mahv eyleyelden mazhar-ı zât olmuşam

Küntü kenzüñ sırrıña vâkıf olaldan zâhidâ
Lâ-şerîküñ birliğine muṭlaḳ-âbât olmuşam

Bu dil-i vîrânemi ma‘ mûr idelden Hâşimî
Hem Kelîmem hem aña Ṭûr u münâcât olmuşam (s. 173)

Nesîmî'nin şu gazeliyle konu ve dil açısından benzerlik göstermektedir:

Gel gör meni ‘ışkuñla kim neçesi giryân olmuşam
Terk-i cihân eylemişem cismüñ görüp cân olmuşam

Derdüñ derûnumdan meni ‘âlemlere çaḫmış durur
Ḳa'il degüldüm derdüñe çaḫdur ki dermân olmuşam

Devr-i kâmerde gözlerüñ bir kez kıya baḫdı maña
Zulminden ol ḥun-ḥ^varenüñ kan ile ḡalṭân olmuşam

İy Ṭûr-ı Sînâ ‘arza kıl beyzâ tecellîsin maña
Mûsâ bigi dîdâruña müştâḳ u ḫayrân olmuşam

Ol dem ki yüzüñ görmişem yüzümi yire sürmişem
İmân-ı şehâdet götürüp anda Müselmân olmuşam

İy sâye-i sübḫan maña iy şüret-i raḫmân maña
Döndi yönüm senden yaña çün ehl-i îman olmuşam

‘İşkuñla mevc içindeyem dişlerüñüñ ‘aksin görüp
Dür-dâne döküp gözlerüm lü'lü-i ‘ummân olmuşam

Göñlin Nesîmîñüñ ḫarâb ger kıldıñ ise ḡam degül
Men gizlü genci bulmuşam andan ki vîrân olmuşam⁶⁶

Hacı Bayrâm Velî, Ahmed Sarbân, Kaygusuz, Hâşimî, Lâmekânî, Olanlar Şeyhi İbrahim Ma‘şukî, Sun‘ullah Gaybî, İdris Muhtelifî, Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba gibi *Melâmî* şairleri birbirlerini etkilemiş ve *Melâmî* neşvesini haiz, *Vahdetçi*, *Ali ve Ehl-i Beyt* sevgisi ön planda olmakla birlikte “*Teberî*” ye tesadüf edilmeyen, tasavvufun en derin ve muḡlâk ifadelerini

⁶⁶ Hüseyin Ayan, *Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divânının Tenkitli Metni*, Ankara 2002, II, 534.

taşıyan, bilhassa “*Kutb*” ve “*İnsan-ı kâmil*” kavramları üzerinde duran, âdetâ müstakil bir edebiyât teessüs ettirmişlerdir. Aruzla da yazmakla birlikte daha ziyâde heceyi tercih eden bu şairler, oldukça sade, akıcı bir dil ve coşkun bir ifadeyi benimsemişler, şiirlerinin öğretici olmasını ön planda tutmuşlardır.

IV- HÂŞİMÎ EMİR OSMAN EFENDİ’NİN ESERLERİ

A- *Tarîkat-nâme*

Hüseyin Vassâf’ın “...*Hazreti Şeyhin bir Tarîkat-nâme’leri vardır. Mütalaa ettim. Hamzavîlik’ten tesettür için, üstadane yazılmış bir eser-i u‘teberdir...*”⁶⁷ şeklindeki ifadesinden anlaşılacağı üzere Hâşimî Emîr Osman Efendi’nin bir *Tarîkat-nâme*’si bulunmaktadır. *Tarîkat* silsilesi ve adabınadair mensur olarak yazılmış bu eserin nüshaları, Süleymaniye Kütüphanesi H. Hüsnü Paşa Bl. nr. 758, Mevlânâ Müzesi nr. 130 ve İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmalar Bl. nr. 797 ve 1259/1’dedir.

B- *Sûre-i Tefsîr-i İsrâ*:

Adından da anlaşılacağı üzere *İsrâ* Suresi’nin tefsirinedair on varaklık küçük bir risâledir. Eserin tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi H. Hüsnü Paşa Bl. nr. 758’deki külliyat içerisinde bulunmaktadır.

C- *Münşeât*:

Bursalı Mehmed Tâhir’in “*İhvân u muhibbânına gönderdikleri mektûbât-ı ârifânelerinden müteşekkil münşeâtı vardır*”⁶⁸ şeklindeki ifadesinden Hâşimî Emîr Osman Efendi’nin mektuplarından oluşan *Münşeât*’ının olduğu anlaşılıyorsa da bu esere henüz rastlanmamıştır.

D- *el-Kutbiyye*:

Hâşimî’den bahseden eserlerde zikredilmemekle birlikte yürütülen kütüphane taraması neticesinde Amasya Bayezid Bl. 1072’de yazar adı Sivâsî-Hâşimî Emîr Osman b. Mehmed olarak kayıtlı, 147 varaklık reyhani hatla Arapça olarak yazılmış Tasavvufî bir eser bulunmaktadır. Ancak Hâşimî’nin vefattarihi 1103 (1692) olarak gösterilmiştir.

E- *Dîvânçe*:

Mutasavvıf bir şair olan Hâşimî’nin tasavvufî fikirlerini anlatmak amacı ile söylediği şiirlerin toplandığı eseridir. Eserin toplam yedi adet yazma nüshasını tespit etmiş bulunmaktayız⁶⁹.

⁶⁷ Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, s. 574.

⁶⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, I, 188.

⁶⁹ Hâşimî Emîr Osman Efendi’nin *Dîvânçe* nüshaları: Ankara Milli Ktp.06 MK. Yz. A 2635/1, ist. tar. 7 Safer 1261, müst. Mehmed Tahir, yk. 47 (32b-77b); Süleymaniye Ktp.

Hâşimî Emîr Osman ve Dîvânçesi üzerindeki ilk çalışma torunlarından Sicilli Osmânî yazarı Mehmed Süreyyâ tarafından, Dîvânçe-i Hâşimî Emîr Osman Efendi (1329/1913) adıyla basılmıştır. Girişte Lemezât-ı Hulvî'den faydalanarak Hâşimî'nin hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Ancak bu baskı, aralarında Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba'nın bir şiiri ile Ahmed Sarbân'ın da şiirlerinin de karıştığı, Hâşimî mahlaslı kırk şiirin seçilmesi ile oluşturulduğundan eksik bir çalışmadır⁷⁰.

İkinci olarak 1972 yılında Birgül İşgüzar tarafından yalnız Sly. Ktp. Hâşim Baba Bl. nr. 81'deki 1305 tarihli, seksen şiir ihtiva eden nüshanın okunması ile Hâşimî Dîvânı adlı bir lisans tezi yapılmıştır. Başka nüsha olmadığı belirtilerek, tek nüsha üzerinde çalışılmış olduğundan metinde okunamayan yerler oldukça fazladır. Ayrıca Hâşimî hakkında birkaç cümleyi geçmeyen bilgi verilmiştir⁷¹. Bunun dışında Hâşimî veya tekkesi hakkında kaleme alınmış birkaç ansiklopedi maddesi ile dergilerde yayınlanmış birkaç makale bulunmaktadır.

Hâşimî'nin tarikatesaslarını anlatmak için kaleme aldığı ilahiyatının toplandığı eseri, bazı kütüphane kayıtlarında Hâşimî Dîvân'ı olarak zikredilse de, muhteviyatı bakımından mürettep olmayan bir Dîvânçedir⁷².

Hâşimî Emîr Osman Efendi'nin, tasavvufi fikirlerini yaymak amacı ile yazdığı şiirlerinin toplandığı Dîvânçesi'ne Ahmed Sarbân⁷³ ve Kaygusuz

Hâşim Paşa Bl. nr: 758, ist. tar. ?, müst. ?, yk. 9 (32b-41a); İstanbul Belediye Ktp. Osman Ergin Yazmalar Bl. nr: 935, ist. tar.1079, müst. ?, yk.10; İstanbul Belediye Ktp. Osman Ergin Yazmalar Bl. nr: 1300, ist. tar. ?, müst. ?, yk. 15 (60a-75b); Süleymaniye Ktp. Hâşim Paşa Bl. nr: 81, ist. tar. 20 Cemâze'l-evvel 1305, müst. Ali Haydar ibn-i Ahmed Muhtar eş-şehîr bi-Molla Beg, yk.16 (1a-16a); Üsküdar Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdâî Efendi Bl. nr: 681, ist. tar. ?, müst. ?, yk. 34; İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, nr: 628, ist. tar. 1329.

⁷⁰ Mehmed Süreyya, *Dîvânçe-i Hâşimî Emîr Osman Efendi*, İstanbul 1329.

⁷¹ Birgül İşgüzar, *Hâşimî Dîvânı*, İÜ., Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ktp., nr: 1322, İstanbul 1972 (Basılmamış Lisans Tezi).

⁷² Klâsik bir dîvan, şiir türleri ve nazım şekillerinden her birine belli bir sıralama ile ayrı ayrı örnekler verilerek meydana getirilmekte olup tertibi şu şekildedir; kasîdeler, târihler, musammatlar, gazeller, rübâî, kıt'a, nazım ve müfretler yer almaktadır. *Dîvânçe'*de şâir daha çok sevdiği türde şiir söylemeyi tercih eder, bunun yanında henüz mürettep bir dîvân oluşturmadan ölen şâirlerin eserlerine de *Dîvânçe*di verilmektedir.

⁷³ Ahmed Sarbân için Bkz., Ahmed Sarbân, Dîvân, İbrahim Hakkı Konyalı Ktp. 67, yk. 1-99, Müstakim-zâde, *a.g.e.*, yk. 13a-28b; A. Gölparlı, *Melâmilik ve Melâmiler*, ss. 55-68; aynı mlf., *Kaygusuz Vizeli Alâeddin (Melâmî Edebiyatı Metinleri-I-)*, ss. 75-78; aynı mlf., *Divan Şiiri*, s. 26-27; Mustafa Özdamar, *Ahmed Sarbân*, İstanbul 2006; Bekir Kayabaşı, "Sârbân Ahmed Divânı'nda Melâmilik", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/1 Winter 2010, ss. 1123-1146.

Vizeli Alâeddîn'nin⁷⁴ şiirleri ile Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba'nın⁷⁵ bir şiirinin karışmıştır. *Dîvânçe* üzerine yaptığımız yüksek lisans tezinde Hâşimî Emîr Osman Efendi'nin şiirleri tespit edilmeye çalışılmış, söz konusu karışık dikkate alınarak *Dîvânçe*'nin yazma ve matbu' nüshalarındaki Ahmed Sarbân ve Kaygusuz'a ait şiirler *Dîvânçe* metninin dışında bırakılmıştır.

Dîvânçe'de bulunan 59 şiirden 44 tanesini gazel, 2'si musammat gazel ve 3'ü beyitler halinde düzenlenmiş Halk Edebiyatı nazım şekillerinden koşma, 1'i müfred, 1'i musarrâ gibi nazım şekillerine birer örnek vermekle yetinmiştir. Su'âl-i Abdü'l-Halîm ve cevâb-ı Hâşimî Efendi başlığını taşıyan iki devriye de mutavvel gazel şeklinde yazılmıştır. Ayrıca Hâşimî'nin, Murad Efendi'nin bir gazeline yazdığı naziresi yer almaktadır.

Dîvânçe'de yer alan şiirlerin birçoğu dinî ve tasavvufî konuları işlemesi itibariyle ilahi ve nutuk nazım türü ile yazılmış olup, 17 ilahi ve 23 nutuk bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, *Dîvânçe*'de tevhit, na't, münacat, devriye, methiye, şathiye, silsile-nâme diyebileceğimiz türde manzumeler vardır.

Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı'nda, ilahi türündeki şiirlerin zikir meclislerinde ve mevlitmerasimlerinde makamlı olarak okunmaları bir gelenektir. *Dîvânçe*'de yer alan, “*İşk-ı yâre düş olaldan yârımı gördüm ‘ayân*” mısra'ı ile başlayan şiiri, Ergün'e göre, Kazasker Mustafa İzzet; Ezgi'ye göre; Üsküdârî Zâkir Mahmud⁷⁶ tarafından şehnaz makamında durak olarak bestelenmiştir.

‘İşk-ı yâre düş olaldan yârımı gördüm ‘ayân
Ref' idüp şekk ü gümânüm müşkilüm kıldum beyan

Bu ne müşkil derd olur kim kendüm ister kendümi
Kendümi kendüm ararken olmuşam ben bî-nişân

Zâhiren baksañ baña bir şüret-i insâniyam
Ma' nide gel gör beni kim cümleden oldum nihan

Bu vücûdum mülkini fetḥ ideli şemşîr-i ‘ışk
Şalṭanât küllî benimdür olmuşam şâh-ı cihan

⁷⁴ Vizeli Alâeddin hakkında geniş bilgi için bkz.; Müstakim-zâde, *a.g.e.*, yk. 28a; A. Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmiler*, s. 67; aynı mlf., *Kaygusuz Vizeli Alâeddin (Melâmî Edebiyatı Metinleri-I-)*, ss. 18-24.

⁷⁵ Üsküdarlı Mustafa Hâşim Baba, *Dîvân*, Sly. Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl. Nr. 3299, yk. 45a-46a.

⁷⁶ Subhi Ezgi, *Türk Musikîsi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1945, ss. 62-63.

Baħr-i ʿışka ğarķ olaldan varlıĝum ey Hâşimî
Cümlesin virdüm fenāya ʿışk-ile kaldum hemān (s. 154)

Yine Hâşimî Emîr Osman Efendi'nin, biraz yukarıda tamamı verilen, “*Şâfiyem şüfî ezelden Ğaķķa mir'ât olmuşam*” mısra'ı ile başlayan şiiri de, Feyzi Dede tarafından, Pûselik-âşirân makamında ilahi olarak bestelenmiştir⁷⁷.

Mutasavvıf şairler, yazdıkları şiirlerde aruzu kullanmanın yanında, mensup oldukları tarikatın fikir ve inançlarını geniş kitlelere yaymak için, kendilerini halk zevkine hitap eden hece vezniyle de şiirler yazmışlardır. Hâşimî Dîvânçesi'nde 11 (7+4)'li ve 16 (8+8)'li hece ölçüsüyle yazılmış manzumeler de bulunmaktadır. Hâşimî manzumelerinde, aruzun hezec bahrinin Mefâ'ilün / mefâ 'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün ve Mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün (Fa'lün); mudarî bahrinin Mef'ûlü / Fâ'ilâtün / Mef'ûlü / Fâ'ilâtün; recez bahrinin Müstef'ilün / Fe'ülün / Müstef'ilün / Fe'ülün; remel bahrinin Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün ve Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün kalıplarını kullanmıştır. Aruzla kaleme aldığı şiirlerde, imale ve zihaf gibi aruz kusurları ile medd ve vasl gibi ahenk unsurlarına sıkça rastlanmaktadır. Bu nedenle Hâşimî'nin aruz veznini başarılı bir şekilde kullandığı söylenemez.

Kâfiye şiirdeki ahenk unsurlarından biri olup, Dîvân Edebiyatı kafiyesinde yazılış, Halk Edebiyatı kafiyesinde ise genellikle okunuş ve ses esastır⁷⁸. Hâşimî şiirlerinde yarım kafiyeyi hiç kullanmamıştır. İki harf benzerliĝiyle yapılan tam kâfiye ile üç veya üçten daha fazla harfin benzerliĝiyle yapılan zengin kâfiye şeklini de şiirlerinde sıkça kullanmıştır. Yazılışları aynı fakat anlamları farklı kelimelerle yapılan cinaslı kâfiye ise tek bir şiirinde görülür. Redif pek çok şiirin kullana Hâşimî, redifin bir çeşidi olan ek ve kelime gurubu halinde redif çeşidi ile de birkaç şiir yazılmıştır.

Mutasavvıf şairler, mensubu bulunduĝu tarikatın esaslarını anlatmayı gaye edindiĝinden şiirleri, daha sade ve sanat yapma endişesinden uzaktır. Bu tür eserlerde samimi bir ifade tarzı görülür. Tarikat mensupları arasında yüksek derecede eğitim almış ve kültürlü insanlar olabileceĝi gibi, hiçbir eğitime sâhip olmayan kimseler de bulunur. Ahmet Yesevî ile başlayan Yunus Emre, Niyâzi Mısrî, Sinân Ümmî gibi mutasavvıf şairler tarafından geliştirilen Türk Tasavvuf Edebiyatı, kullandığı remiz ve mazmunlarla Halk ve Dîvân Edebiyatı'ndan farklı bir dil ve ifade tarzı oluşturmuştur. Tasavvufi şiirlerde, ne Halk şairinde görülen sade bir dil ve mahallî özellikler ne de Dîvân şiirinde kullanılan karmaşık terkiplerden oluşan ağır ve aĝdalı dil tam olarak görülür. Hâşimî mutasavvıf bir şair olduĝundan, Halk ve Dîvân şair

⁷⁷ S.N. Ergün, *a.g.e.*, I, 378-379.

⁷⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999, ss. 223-225.

tipinin özelliklerini kendisinde toplayabilen, her iki edebiyât tarzıyla şiir yazabilen bir özelliğe sahiptir. Bu ifade ettiğimiz özellikleri, *Dîvançe*'de açıkça görülmektedir. Hâşimî de, diğer mutasavvıf şairlerde görüldüğü üzere şiirlerinde genellikle halkı muhatap aldığından, Arapça ve Farsça kelimeler kullanmakla birlikte, Türkçe söylemeye önem vermiş, buna bağlı olarak şiirlerinde bol miktarda Türkçe deyim ve atasözlerine de yer vermiştir.

Mutasavvıf şairler, Dîvân şairleri kadar olmasa da söyledikleri şiirlerde estetik unsurlara yer vermişler, hemen hiçbir zorlama ve abartıda bulunmaksızın edebî sanatları kullanmışlardır. Hâşimî de kendine özgü eda ile söylediği şiirlerinde, akrostiş, aliterasyon, iştikak, tezat, teşbih, telmih, iktibas, vb. sanatları kullanmıştır.

V- SONUÇ

İslâmiyet'i kabul etmeleri ile birlikte bu yeni dinin mistik yönünü temsil eden tasavvuf da Türk milleti arasında yayılmaya başlamıştır. Hatta denilebilir ki, Türk milleti İslâmiyet'i tasavvuf sayesinde sevmiş ve benimsemiştir. Geçmişinden getirdiği zengin bir edebiyât birikimine sahip olan bu millet İslâm dini ve tasavvufunun etkisiyle Türk Tasavvuf ya da Tekke Edebiyatı da denilen yeni bir edebiyât meydana getirmiştir. Ahmed Yesevî ile başlayan ve Anadolu'da Yunus Emre gibi büyük temsilciler yetiştiren bu edebiyât, XVI. yüzyıla gelindiğinde Hâşimî Emîr Osman Efendi'yi karşımıza çıkarmaktadır.

SaçlıEmîr, Kasımpaşalı Emîr Efendi ve Hâşimî Emîr Osman Efendi gibi çeşitli isim ve lâkaplarla anılan Hâşimî Emîr Osman Efendi,918-1513 yılında Sivas'ta doğmuş, 1003-1595 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. AhmedSarban'ın kurduğu kabûl edilen Rumeli-Melamiliğine bağlı bulunan Hâşimî, Vizeli Alâeddîn ve Şeyh Gazanfer'den seyr-i sülûkunu tamamlayarak İstanbul'a gelmiş ve Kasımpaşa'da bir tekke inşa ettirerek irşada başlamıştır. Bu yönü ile Hâşimî, Rumeli-Melamilik anlayışının İstanbul'daki ilk temsilcisi olma özelliğini haizdir.

XVI. asır mutasavvıf şairlerinden olan HâşimîEmîr Osman Efendi'nin, sanat endişesinden uzak, sade bir dil ve üslûpla yazdığı şiirlerinde *"ilâhî aşkı"* konu edindiği görülmektedir. Şiirlerinden Melâmî neşveye bağlı olduğu anlaşılan Hâşimî, dünyanın geçiciliği, şan, şöhrat, izzet, altın, gümüş, saltanat, tâc, hırka gibi dünya ile ilgili her türlü şeyden vazgeçme yani *"mâsivâyı terk"* etme konusu üzerinde önemle durmaktadır. Bunun yanında mutasavvıfların benimsediği bir anlayış olarak, nefsi öldürmeyi, yani *"ölmeden önce ölme"*yi, Allah'ın evi olarak kabul edilen *"gönül evi"*ninmamur edilmesini, insanın kendini yani *"nefsini bilme"*şini öğütlemektedir. Hâşimî'nin şiirlerindeki en önemli unsur ise, salikin bütün bu tasavvufi mertebeleri aşip, maşukuna ulaşabilmesi için mutlaka bir *"mürşide"* bağlanmasıdır. Bağlı bulunduğu Bayrâmî-Melâmî anlayışından hareketle Hâşimî gavs, evliya, eren, vasıl, pîr, sultan olarak bahsettiği *"Kutub"* ve *"Kutbu'l-Aktâb"* kavramları üzerinde çokça durmakta, her fırsatta onları yüceltmekte ve onların eteğini bırakmamayı, hizmetlerinden ayrılmamayı telkin etmektedir. HâşimîEmîr Osman Efendi'nin şiirlerinden şeriat ya da ehl-i sünnet çizgisinin dışına çıkacak hiçbir fikir görülmemektedir. *"Vahdet-i vücüt"* anlayışını benimseyen ve bu anlayışına bağlı olarak *"kesret-vahdet"* ve *"fenâ-bekâ"* kavramları üzerinde sıkça duran Hâşimî'nin *Dîvançesi*'nde bulunan şiirlerinden çıkardığımız bir takım dînî ve tasavvufi fikirler ana hatlarıyla bu şekilde özetlenebilir.

KAYNAKÇA

- Ali Âlî, *Tuhfetü'l-Mücâhidîn ve Behcetü'z-Zâkirîn*, Nuru Osmâniye Ktp. nr: 2293.
- Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Su'arâ*, Sly. Ktp. Pertev Paşa Bl. nr: 440.
- Ayan, Hüseyin, *Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divânının Tenkitli Metni*, Ankara 2002.
- Ayvansarâyî, Hafız Hüseyin, *Mecmûa-i Tevârih*, (Haz. Fahri Ç. Derin-Vahid Çabuk), İstanbul 1985.
- Ayvansarâyî, Hüseyin Efendi ve diğerleri, *Hadikatü'l-Cevâmî'-(İstanbul Câmileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar)*, (Haz. Ahmet Nezih Galitekin), Ankara 2001.
- Ayvansarâyî, Hüseyin Efendi, *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*, Sly. Ktp. nr: 13857.
- Azamat, Nihat, "Hazma Bâlî", *DİA.*, C. XV, İstanbul 1997.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifin*, İstanbul 1951.
- Barkan, Ö. Lütfi, "Kolanizatör Türk Dervişleri", *Vakıflar Dergisi*, ss. 279-304, S. II, Ankara 1942.
- Bayrı, M. Halit, "Mutasavvıf Şairler: Hâşimî", *Türk Folklor Araştırmaları.*, S. 161, İstanbul 1962.
- Beyânî, *Tezkiretü's-Suarâ*, Haz. Mustafa Kutluk, Ankara 1997.
- Bilgin, A. Azmi, "Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 1, ss. 61-82, İstanbul 1995.
- Bilgin, A. Azmi, "Tekke Edebiyatı Adlandırması Üzerine", *İstanbul Üniv. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, ss. 21-34, S.40, İstanbul 2009.
- Bolat, Ali, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik*, İstanbul, 2003.
- Bulan, Ayşe, *Hâşimî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Enst., Konya 1993.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz), Ankara 2000.
- Çelebioğlu, Âmil, *Kânûnî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul 1994
- Çetin, Atilla, "İstanbuldaki Tekke Zaviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, S. XIII., Ankara 1988.

- Doğrul, Ömer Rıza, *Melâmet*, İstanbul 1950.
- Ergün, S. Nüzhet, *Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1938.
- Ergün, S. Nüzhet, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942.
- Ezgi, Subhi, *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1945.
- Fâik Reşad, *Eslâf*, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Ktp. Genel, nr: 16523.
- Gibb, E.J.W., *Osmanlı Şiir Tarihi*, terc. Ali Çavuşoğlu, Ankara 1999.
- Gökbulut, Süleyman, “Oğlan Şeyh İbrahim Efendi ve Bazı Tasavvufi Görüşleri”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 11, sayı: 22, ss. 253-280, Çorum 2012.
- Gökbulut, Süleyman, *Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi'nin Vahdet-nâme/Usûl-i Muhakkikîn'i Işığında Tasavvufi Görüşleri -İnceleme ve Metin-*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2003.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Divan Şiiri XV-XVI. Yüzyıllar*, İstanbul 1954.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Kaygusuz Vizeli Alâeddin (Melâmî Edebiyatı Metinleri-I-)*, İstanbul 1932.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Melamilik ve Melâmîler*, (Tıpkı Basım), İstanbul 1992.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Melamilik ve Melâmîler*, İstanbul 1931.
- Güleç, İsmail, “Tekke Edebiyatı mı, Türk Tasavvuf Edebiyatı mı?”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, ss. 205-218, 17 Mayıs 2009.
- Güzel, Abdurrahman, “Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, *Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB)*, ss. 517-522, Eskişehir 2013.
- Hâce-zâde Ahmed Hilmi, *Ziyâretü'l-Evliyâ*, İstanbul 1325.
- Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul 1984.
- Hâşimî Emîr Osman, *Tarîkat-nâme*, Sly.Ktp. H. Hüsnü Paşa Bl. nr: 758.
- Hâşimî, *Tarîkat-nâme*, İst. Bel. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmalar Bl. nr: 797.
- Hâşimî, *Tarîkat-nâme*, Sly. Ktp. H.Hüsnü Paşa Bl. nr: 758.
- Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), İstanbul 2006.
- Işın, Ekrem, “İsmail Ma'sukî”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansk.*, C., IV, İstanbul 1994.

- İnan, Yusuf Ziya, *İslâm'da Melâmîliğin Tarihi Gelişimi*, İstanbul 1976.
- İsen, Mustafa, Recep Toparlı vd., *Tezkirelere Göre İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.
- İşgüzar, Birgül, *Hâşimî Divânı*, Basılmamış Lisans Tezi, İ.Ü., Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ktp., nr: 1322, İstanbul 1972.
- Kaf-zâde Fâizî, *Zübdetü-Eş'âr*, Sly. Ktp. Esad Ef. Bl. nr: 573.
- Karaca, Oktay Selim, *Hâşimî, Divanı -Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Karşılaştırmalı Metin-*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniv. Sos. Bil. Enst., Kayseri 1995.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş- Şu'arâ*, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1978.
- Kocatürk, V. Mahir, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1955.
- Köprülü, M. Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, İstanbul 1959.
- Lâ'li-zâde, *Sergüzeşt(Aşka ve Aşıklara Dair)*, Haz. Tahir Hafızoğlu, İstanbul 2001.
- Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük)*, Haz. Rıdvan Canım, Ankara 2000.
- Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1998.
- Mahmut Cemâleddin Hulvî, *Lemezât-ı Hulviye ez-Lemeât-ı Ulviye*, (Haz. Mehmet Serhan), İstanbul 1993.
- Mehmed Ali Aynî, *Hacı Bayrâm Velî*, İstanbul 1343.
- Mehmed Kayyım-zâde, Ali Kürkçübaşı-zâde, *Silsiletü'n-nûr*, Sly. Ktp., Lâla İsmail Paşa Bl. nr: 153.
- Mehmed Nazmi Efendi, *Hediyetü'l-İhvân (Osmanlılarda Tasavvufî Hayat)*, (Haz. Osman Türer), İstanbul 2005.
- Mehmed Sirâceddin, *Mecmu'a-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, Sly. Ktp. İhsan Mahvî Bl. nr: 84.
- Mehmed Süreyyâ, *Dîvançe-i Hâşimî Emîr Osman Efendi*, İstanbul 1329.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (Haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin), İstanbul 1996.
- Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şu'arâ*, İSAM, Ktp. Genel, nr: 32999.
- Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1999.
- Muslu, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf-18.yy-*, İstanbul 2003.

- Müstakim-zâde Süleyman Sa‘deddîn Efendi, *Risâletü’ş-Şerife el-mersûmûn fi’t-tarîkati’l-Bayrâmiyeti’l-‘âliyyeti’l-Melâmiye*, Süleymaniye Ktp. Nafiz Paşa Bl. nr. 1164, yk. 29a-29b.
- Müstakim-zâde Süleyman, *Devhatü’l-Meşâyih*, Sly. Ktp. Halet Ef. Bl. nr: 628.
- Müstakim-zâde Süleyman, *Mecelltü’n-Nisâb*, (Tıpkıbasım), Ankara 2000.
- Müstakim-zâde Süleyman, *Risâletü’ş-Şerife el-mersûmûn fi’t-tarîkati’l-Bayrâmiyeti’l-‘âliyyeti’l-Melâmiye*, Süleymaniye Ktp. Nafiz Paşa Bl. nr. 1164.
- Nev’i-zâde Atâî, *Şakaik-i Nu‘maniye ve Zeylleri-Hadâiku’l- Hakâyık fi-Tekmilîş’-Şakâik*, (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989.
- Ocak, Ahmet Yaşar, “Din ve Düşünce”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1999.
- Ocak, Ahmet Yaşar, “Kânûnî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmî Düşüncesine Karşı Bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmâil Ma‘şukî”, *Osmanlı Araştırmaları*, ss. 49-58, C.X, 1990.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1999.
- Öngör, Sâmî, *Coğrafya Sözlüğü*, İstanbul 1961.
- Öngören, Reşat, *Osmanlı’da Tasavvuf-Anadolu’da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI)-*, İstanbul 2000.
- Öz, Tahsin, *İstanbul Camileri*, Ankara 1965.
- Özdamar, Mustafa, *Ahmed Sarbân*, İstanbul 2006.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999.
- Riyâzî, *Riyâzü’ş-Şua‘râ*, Sly. Ktp. Esad Ef. Bl. nr: 3871.
- Sâdık Vicdânî, *Tarîkatler ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı ‘Aliyye)*, (Haz. İrfan Gündüz), İstanbul 1995.
- Sâdıkî, *Mecma‘ü’l-Havâs*, İSAM, Ktp. Genel, nr: 18718.
- Safâyi Mustafa, *Tezkire-i Şu‘arâ*, Sly. Ktp. Halet Ef. Bl. nr: 112.
- Sarı Abdullâh Efendi, *Cevheretü’l-Bidâye ve Dürretü’n-Nihâye*, Sly. Ktp. Fatih Bl. nr. 254.
- Sarı Abdullâh Efendi, *Semerâtü’l-Fuâd (Gönül Meyveleri)*, (Haz. Yakup Kenan Necef-zâde), ss.150-151, İstanbul 1967.
- Sunar, Cavit, *Melamilik ve Bektâşîlik*, Ankara 1975.

- Tanman, M. Baha, “Saçlı Emîr Tekkesi”, *Dünden Bugüne İslam Ansk.*, İstanbul 1994.
- Tolasa, Harun, *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine göre 16.yy.’da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, İzmir 1983.
- Tuman Mehmed Nâil, *Tuhfe-i Nâilî (Dîvan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri)*, Haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara 2001.
- Uzun, Mustafa, “Hâşimî Emîr Osman Efendi”, *DİA.*, C. XVI, İstanbul 1997.
- Üsküdarlı Hâşim Mustafa Baba, *Divan*, Sly. Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl. nr. 3299.
- Yıldız, Âlim, “Melâmî Bir Şâir Hâşimî Emîr Osman”, *Ay Vakti*, Ağustos 2002.
- Yıldız, Âlim, *Sivaslı Şairler Antolojisi*, İstanbul 2003.
- Yılmaz, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, İstanbul 2001.